

Populärt vetenskapli-
ga föreläsningar vid
Göteborgs Högskola

Ny följd

XIX.

HJALMAR LINDROTH

NAMNFORSKNINGAR
BLAND VÄSTKUSTENS
ÖAR OCH SKÄR

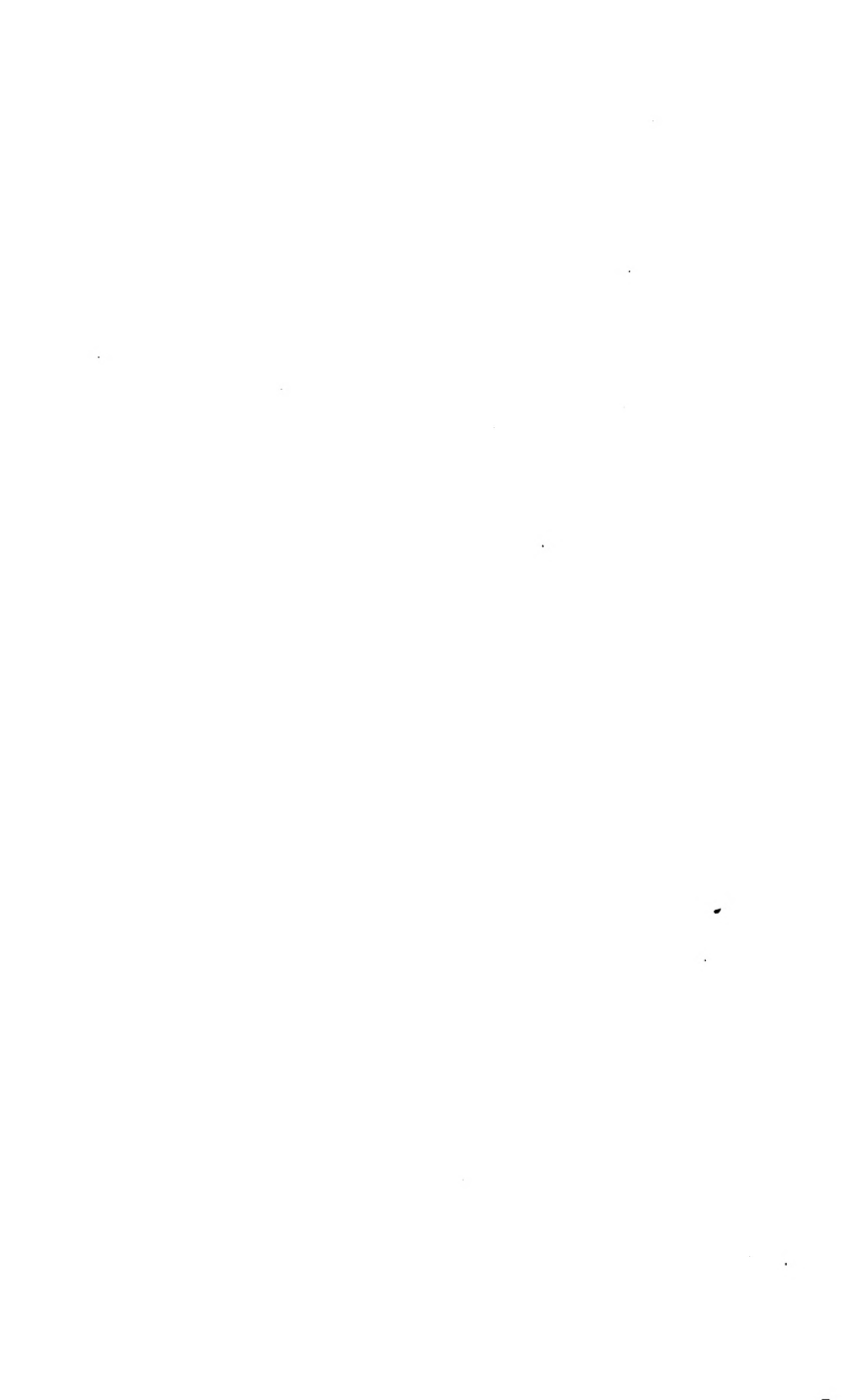
J. U. n

THE LIBRARY

CLASS 439.72

BOOK L64n

107
HJALMAR LINDROTH

NAMNFORSKNINGAR BLAND
VÄSTKUSTENS ÖAR OCH SKÄR

Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola
Ny följd — XIX

HJALMAR LINDROTH

NAMNFORSKNINGAR BLAND
VÄSTKUSTENS ÖAR OCH SKÄR

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1921

L64 n

AUG 15 1968

EVALD LIDÉN

MED BEUNDRAN, TACKSAMHET
OCH TILLGIVENHET

I. — *Lindroth, Namnforskningar.*

821739

APR 28 '39

Förord.

Härmed framläggas inför en större allmänhet de offentliga föreläsningar som undertecknad hållit vid Göteborgs Högskola innevarande vårtermin. Då tryckfärdigt manuskript i fråga om de flesta partierna utarbetats först efter föreläsningsseriens slut, är överensstämmelsen med den muntliga formen icke fullständig. En del utvidgningar, ändringar och smärre omarbetningar ha ävenledes vidtagits.

Det material, varpå föreläsningarna bygga och varifrån exemplen hämtats, har allt sedan sommaren 1916, på initiativ av prof. E. Lidén, sammanbragts genom från Göteborgs Högskola utsända upptecknare. Självt har jag i detalj genomforskat kustnamnen inom de områden, som representeras av sjökortet nr 71 ("Tjörn") och vissa delar av nr 69, 72 och 73. Det övervägande antalet av nedan behandlade namn tillhöra området för kort 71, vare sig de verkligen upptagas på detta eller upptecknats blott från folkmun eller från äldre kartor. Med hänsyn därtill har ingen kortsiffra utsatts efter namn som tillhöra sistnämnda område; eljest utsättes efter varje namn som behandlas eller beröres siffran för det sjökort till vars område det hör. Det blir blott fråga om den del

av västkusten som faller inom Göteborgs och Bohus län (korten 69—75).

En så vitt möjligt fullständig behandling av kustnamnen inom detta län är redan påbörjad. Undersökningen inom området för kort 71 är redan väsentligen avslutad; bearbetningen av där förekommande namn på "kringflutna platser" (öar, holmar, skär, grund o. s. v.) är under tryckning och torde under innevarande kalenderår bli tillgänglig för allmänheten (i Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola). Till denna utförliga framställning tillåter jag mig att här hänvisa den intresserade. Även den är beräknad på en bredare publik än fackmännen.

Göteborg i maj 1921.

Hjalmar Lindroth.

INNEHÅLL.

Inledning	7
I. Namntolkningar:	
1. Direkt karakteriserande namn	20
2. Namn som innebära en jämförelse	36
3. Imperativiska namn	44
II. Namnens språkliga form	46
III. Namnens ålder. Namnbyte och namnväxling	51
IV. Namnens utseende på våra kartor och kort. Kravet på en namnrevision	59
Namnregister	71

Inledning.

Den som vet hur det i våra dagar går till i "bildade" kretsar att ge ett ställe namn, kan lätt frestas att tro, att alla våra ortnamn tillkommit genom en medveten namngivningsakt. Ty det är ju så det oftast går till nu för tiden. Om en villa bygges eller en ny gata drages fram, så sätter man sig ned och funderar ut ett namn. Och därvid är huvudsaken gemenligen den, att platsen skall ha ett namn. Något tänker man väl ock — utom på att namnet skall "låta bra" — på att det skall vara sådant att icke förväxling uppstår med andra namn. Men om det råder något verkligt sammanhang mellan orten och namnet, d. v. s. om namnet utsäger något som verkligen k ä n n e t e c k n a r orten, det synes ofta vara skäligen likgiltigt. Det finns en villa som heter *Granliden*, fast det varken finns *gran* eller *lid* på platsen, en annan kallades *Runhällen* därför att "det lät så trevligt" — trakten i fråga är helt i avsaknad av runminnesmärken —; och här i närheten ha vi ett hus som döpts till *Framnäs*, ehuru *näset* förgäves eftersökes. I sistnämnda fall ha vi tydligen att göra med ett s. k. uppkallelsenamn, ty Fritiofssagans Framnäs har väl lekt namngivaren i hågen. Det namngivningssättet är gammalt, och i sådana fall

kunna vi inte ens vid gamla namn alltid vänta att på den plats dit namnet genom uppkallelse förflyttats finna en naturlig grund därför.

Men eljest är denna konstlade namngivning, som jag här exemplifierat, i stort sett just kännetecknande för nutida förhållanden. Gent emot denna kunna vi sätta naturlig namngivning. Denna kännetecknas därav, att namnet så att säga växer fram ur realiteterna på platsen. Vi kunna också kalla sådant folklig namngivning, om vi särskilt tänka på från vilket håll de ojämförligt flesta sådana namn stamma. Och eftersom vi lyckligtvis ha "folk" i denna mening än i dag, behöva ej alla folkliga namn vara gamla. — Det behöver visst inte vara platsens natur som framkallar ett folkligt namn — tillvaron av berg, skog, sjö m. m. eller något säreget hos dessa —, det kan lika väl vara en person som bott där, som fiskat i sjön, eller kreaturen som brukat beta på ängen o. s. v. Och inte böra vi heller förneka, att också härvid namnet ibland kan vara rätt medvetet bildat, än mindre att det kan vara tillkommet vid ett alldeles bestämt tillfälle. Det är icke detta, som betingar skillnaden gent emot den konstlade namngivningen, utan det är — såsom redan sagts — det, att det finns ett naturligt band mellan orten och namnet. Och i en mängd gamla ortnamn har proceduren därvid varit den, att namnet till en början egentligen icke varit något verkligt "namn" (*nomen proprium*), utan ett appellativ, som först så småningom glidit över i egennamnens klass. Ett *bergängen* "ängen vid berget" har blivit ett *Bergängen*, där man snart inte tänker varken på *berget* eller *ängen*, utan kanske på den stuga som nu står där. Namnet har blivit ett blott "tecken" för att angiva en viss plats.

Liksom det över huvud är ordforskarens (etymologens) uppgift att uppspåra den ursprungligare innebörd som ligger bakom det slags "tecken" för föreställningar, begrepp o. s. v. som vårt ordförråd bildar, så är det ortnamnsforskarens särskilda uppgift att på samma sätt tyda den speciella del av dessa tecken som vi kalla o r t n a m n. När han då har med folkliga namn att göra, måste han också ha klart för sig, hur sådana bildas och vad man kan vänta att finna för innebörd i dem. Det senare kravet blir detsamma som ett krav på förtrogenhet med folkets sätt att iakttaga sin yttre omgivning och att i ord reagera mot denna.

Det är namnen på västkustens öar och skär som här skola sysselsätta oss; jag tillägger: namnen på "bådar", grund, fiskeplatser o. d. — det blev blott för långt att nämna även dem i titeln. Enheten betingas därav att det är kringflutna platser det här är tal om. Det är intet tvivel om att alla dessa namn med högst få undantag höra till de folkliga namnen, vilka tillkommit genom en naturlig namngivning. Om man redan på förhand kan finna detta sannolikt, skola vi finna det bekräftat vid en närmare undersökning.

Men den namngivare, som vi här ha att göra med, är den västsvenske kustbon, fiskaren och seglaren, inte någon allmänbild av en svensk. Det är den förres stundom kanske säregna sätt att iakttaga och benämna som träder oss till mötes. Genom en smula kännedom redan på förhand om hans egenart och förhållanden kunna vi få en allmän ledning vid namnens tolkning. Men det är också anledning att betona, att de namn vi komma att behandla omvänt just utgöra ypperliga första-

handsdokument om bohuslänskt folklynne tiderna igenom. Ty vi skola här finna namn från mycket skilda tidsperioder.

Här skall icke anställas någon jämförelse mellan bohuslänskt lynne och annat svenskmannalynne. Därtill är jag för övrigt icke kompetent. Och sådant brukar mestadels bli ganska löst grundade generaliseringar. Många drag äro naturligtvis gemensamma för alla svenskar, minst sagt. Namn som röja en humoristisk uppfattning eller som innehålla en satirisk udd finna vi överallt i vårt land — och antagligen över hela världen för resten. Likaså namn som vittna om stark benägenhet att se allehanda likheter, ofta av ett slag som kulturmänniskan har svårt att sentera — eller att finna anständiga. — Inte ens någon utförd direkt skildring av bohusläningen inlåter jag mig på. Men jag anser det av vikt att vi göra oss förtrogna med den allmänna bakgrund mot vilken vi böra se dessa västkustnamn.

De avgjort flesta namn vi få att göra med äro givna av seglare och fiskare. Därav betingas vissa drag i namngivningen. Då fiskaren kommer inseglande utifrån havet, orienterar han sig genom att ge akt på de landkonturer som efter hand stiga upp vid den östra horisonten. De höga eller egenartat formade bergpartierna ådraga sig hans särskilda uppmärksamhet. Dem ger han i första hand namn, eller en hel ö eller holme uppkallas efter ett sådant. Eller han ger sig ut till fiskeplatserna i havsbandet. Dessa ligga ofta så djupt att de icke kunna igenfinnas utan att fiskaren har sina särskilda märken. Sådana behöver seglaren ock för att ej stöta på bådarna, särskilt när det är fråga om dem som ligga längre ut

-- dem som ligga inne vid land håller han reda på ändå. Sådana "märken" får den sjöfarande kustbon genom att taga "me" (på vissa håll uttalas ordet "mej" o. d.), d. v. s. han bestämmer platsens läge vid ett tidigare besök genom att låta den utgöra skärningspunkten för två räta linjer, vilkas riktning är given därigenom att vardera drages genom två på (eller över) varandra fallande punkter, den ena belägen längre bort (och högre) än den andra. Ordet *me* (isl. *mið*) betyder ursprungligen just 'mittpunkt, skärningspunkt'. Man frågar t. ex.: "Vad har Ni för 'me' på Svinebåden", och får till svar: "Svinet (en sten på Måseskär) i Håkanskärs 'bratt' och Store Glippan (en bergskåra på Orust) i Vedholme kullar." Det är naturligt att en både eller fiskeplats då också b e n ä m n e s efter sitt "me", och i det anförda exemplet ha vi ett sådant fall: *Svinebåden* efter *Svinet*. — Men om någon farkost råkat stöta på och "stanna" på båden, får denna gärna namn efter en sådan händelse; i de inre skären är detta vanligt.

Många små holmar ha en direkt uppgift vid seglingen eller fisket; man har t. ex. sin skuta uppdragen där på vintern eller man drar sin vad där om sommaren eller lägger sina hummentinor därinvid. Det visar sig, att även sådant ofta kommer till synes i namnen.

Men kustbon är icke blott seglare och fiskare. Vissa delar av Bohusläns kust bjuda på ypperlig odlingsjord; alldeles särskilt är detta fallet med Tjörn och delar av Inland. På de smärre öarna kan i regel ej odlas mycket säd, men man släpper dit sina kreatur, kor, får, förr också getter; sådana håller man sig nu inte längre med. Det är då i full överensstämmelse med bruket på andra

håll där boskapsskötsel idkas, att allt detta också träder fram i namngivningen.

Det antyddes här ovan, att böjelsen att i skilda naturformationer finna likheter av allehanda slag överallt brukar träda fram i ortnamnen, vid sidan av mera direkt karaktäriserande namn. Men de områden varifrån jämförelserna hämtas äro naturligtvis beroende av vad som ligger namngivaren psykiskt sett nära. En seglare har säkerligen mindre lätt att tänka på en plog än på en fartygsstäv el. dyl., om han ser en udde av viss form. Det visar sig nog också, att kustbons särskilda "intressefär" faktiskt präglar de namn han givit. Men vi få också anledning att konstatera, att den för inlandsbon och kustbon g e m e n s a m m a förrådskammaren av jämförelsematerial dock fått släppa till det avgjort mesta. Det gemensamt mänskliga har väl också i fantasiens värld övervikten över särdragen. Mera förvånande kan det synas, att även de för verkliga bönder eller hantverkare mer specifika idékretsarna avsatt icke få spår även i de egentliga skärgårdsnamnen. Den nyss berörda jämförelsen med *plogjärnet* har faktiskt framkallat ett skärnamn t. o. m. ute vid Väderöarna. Vi torde i sådana fall i allmänhet våga sluta, att namnen givits av folk som icke uteslutande ägnat sig åt fiske och sjöfart. Husbehovsfisket inifrån land var förr mer utvecklat än nu.

Det finns en särskild egenhet i fiskarspråket på skilda håll, varvid man med rätta fäst ganska stor uppmärksamhet. Man har med ett från den allmänna religionsforskningen hämtat ord kallat företeelsen "tabu" och alltså talat om speciell fiskartabu. Det föreställningssätt som ligger bakom är uråldrigt och "hedniskt". Tabu kallas

ett väsen eller ett ting o. s. v. för vilket man hyser en så skygg och helig vördnad att det icke får nämnas vid sitt alldagliga rättframma namn, utan måste betecknas med en omskrivning eller ett annat mindre direkt uttryck; detta har man i motsats till det förbjudna, tabuerade ordet kallat "noa". Det rakt på sak gående namnet kan förtörna och stämma ogynnsam en makt av vars gunst människan i något avseende beror. Av dylikt föreställningssätt ha vi åtskilliga spår i våra bygdemål. Då vargen kallas *gullfot* eller ormen *backål*, hör sådant från början hit. Det förra exemplet visar oss, att noaordet ofta är "berömmande" — i exemplet t. o. m. nära nog osannfärdigt berömmande —; på det sättet ställer man sig väl med den mäktige och farlige.

Men tabuföreställningarna träda också fram på ett annat, ehuru likartat sätt i språket. Då man var på en mäktig potentats område ansågs det otillbörligt och farligt att man benämnde föremålen och platserna där omkring sig med deras rättframma, till vanligt människospråk hörande benämningar; särskilt gällde detta de föremål och platser som direkt stodo i kontakt med den mäktige — eller tvärtom dem som tillhörde ett annat maktområde. Man skulle i stället — i den mån man icke helt borde iakttaga tystnad — begagna det säregna språk som man trodde vara godkänt av den eller de makthavande på vars område man befann sig. (Allra äldst synes den föreställningen här ha legat bakom, att man vann herravälde över makterna genom att nyttja deras eget förmodade språk.) Också på detta finna vi ej så få kvardröjande exempel och än flera kunna mera osäkert skönjas i det äldre språket. På sydöstra Öland bör man, då man är ute på sjön, inte kalla en kvarn för *kvarn*,

som man annars gör, utan man skall då använda det liktydiga *mölra*; annars kan det gå illa. Likaså bör fiskaren på Skaftölandet i Bohuslän, om han över huvud har anledning att ute på sjön tala om Herrans tjänare, inte kalla honom *präst*, utan *den svarte* — alltså välja ett omskrivande uttryck.

Det är att vänta att även ortnamnsgivningen skall visa en del hithörande fall. Så är också förhållandet. Icke minst skäl att räkna med tabu och noa har man menat sig ha i fråga om namn på öar och landkänningar. Just dessa har man anledning att nämna på sjön, men då får man ta ett annat namn än det som man nyttjar på land om samma ort. Vid Shetlandsöarna kallas sålunda ute ifrån sjön en viss berggudde, som eljest heter *de Horn*, för *den vasse* (för att nu ge namnet i svensk översättning), det slott som heter *kastellet* blir *huset*, nämnes alltså med ett mindre exakt, ett allmännare namn. Det är ävenledes begripligt, om t. ex. en särskilt vansklighetsudde eller ett farligt rev utifrån detta uppfattningssätt får ett inställsamt berömmande namn som skall avvärja olycka.

Det kan synas egendomligt att jag så pass utförligt dröjt vid hithörande ting, om jag nu nödgas förklara, att jag bland bohuskustens namn på öar, holmar, skär och bådar knappast har något alldeles säkert exempel som hör dit. De jag finner värda att nämna äro följande: först *Matskär(en)* 69, 70, *Mathålet* 72, *?Matkullen* 75, *Smörskär* 73, *Smörstacken* på flera håll. Man har nämligen funnit skäl att antaga att namn på *Mat-* och *Smör-*nyttjats som inställsamma noanamn (J. Sahlgren, O. Lundberg). Men att dessa namn alltid ha en sådan innebörd är alls ej säkert. Ibland kan det räcka med

att antaga allmänt "rosande" innebörd. (Namn på *Smörkunnan* ock ha a n n a n mytisk innebörd, som dock här ej gärna kommer i fråga.) Som särskilt osäkert vill jag beteckna *Matkullen*, som är namn på en liten holme. Detta namn träffas också inne på land och åsyftar då en kulle där man under arbete ute i marken brukar intaga sin mat. Namnet *Matskären* synes i våra fall ej inbjuda till en sådan tydning. — Vidare må nämnas *Gäven* 73, en rätt stor holme, och *Gäveskär* 69 (med fyr); dessa innehålla sannolikt adjektiv *gäv*, norska och danska *gjæv* 'god, förträfflig' (egentl. dels 'som kan givas' dels 'som ger i rikt mått'). Men måhända skola namnen tolkas helt rättframt. Än troligare synes mig detta vid den lilla holmen *Lille God(e)*; den spelar så vitt jag kan förstå ingen viktig roll i något hänseende, och jag har tänkt att det blott är tillvaron av någon vegetation som framkallat namnet. Ett säkrare noanamn tyckes mig *Godnäs* 74 vara såsom namn på en långsmal holme vid farled och med en spetsig udde, varpå nu står kummel; om denna udde kan man nog ha haft skäl att uttala sig hövligt, innan man "klarat" den. Slutligen ha vi ett skär som lär ha de alternativa namnen *Ängeln* och *Brännvinsskäret* 74; det berättas att lotsarna och skepparna alltid skulle ha en sup när de passerade detta skär. Detta kan tyda på att skäret av vissa orsaker ingav respekt.

Förefinnes på detta sätt d u b b e l t namn på en lokal, kan det ena lättare bestämmas som noanamn. Med ledning av ett bohuslänskt exempel, som jag här skall söka analysera, vill jag dock uttala, att man även i sådana fall av dubbel benämning som locka till en dylik mytisk tolkning bör vara försiktig med att skriva för mycket på gammal folktros konto. Fiskaren ute i Paternoster-

skären och norr därom så långt som man ser Marstrands fästning kallar denna alltid för *Skansen*, så länge han är på sjön. Men när han väl lagt till vid stadens kaj, går han upp på *Fästningen* och säljer fisken. Att han inte numera vet med sig någon grund för denna fördelning av namnen är ju intet bevis för att inte en mytisk sådan en gång funnits.

Men om vi besinna, att *Skansen* är det gamla namnet, som tidigare utan tvivel brukades alltid och överallt, så är det utan tillgripande av några mytiska eller mystiska förklaringsgrunder begripligt att detta namn säkrare hållit sig fast i sjöspråket, där det av ålder ingått i en sådan mängd "me". Dessa senare — "Skansen på Testen" och allt vad de heta — ha naturligtvis till stor del gått i arv i fast form. Det skulle vara en tillgjord nymodighet om man här satte in *Fästningen*. Men när man kom till staden och blev kulturmänniska, lämpade man sig efter miljön och dess yngre språkbruk.

Det är likväl möjligt att en så uppstånden dubbelhet sedan tagits i folktrons tjänst. Här ovan nämndes den sydöländska dubbelheten *mölna* — *kvarn*. Det förra hade faktiskt blivit noard, *kvarn* var riskabelt att nämna på sjön. Men *mölna* bär tecken av att helt enkelt vara sydölänningens gamla vardagsord för kvarn; det har sålunda bibehållits och fått en särskild uppgift i sjöspråket. Det förtjänar i detta sammanhang påpekas att de ord som eddadikten Alvismals diktare säger nyttjas i gudars och demoners språk, stundom icke tyckas vara omskrivningar eller indirekta beteckningar, utan helt enkelt ålderdomligare ord, t. ex. *funi* 'eld', *bjórr* 'öl'. Det synes mig vara en rimlig tanke, att vi härvid ha att göra med ord

som den i uttryckssätt som handling konservativa kulturen i en viss miljö bevarat mot undergång.

Det mycket ringa antalet säkra noanamn bland västkustens ö- och skärnamn torde vara omisskänneligt. Detta faktum är av rätt stort intresse. Men det kan icke utan vidare få tolkas som ett verkligt bevis för att bohusläningen av ålder stått relativt främmande för dithörande ting. För det första är det alls inte uteslutet att åtskilliga namn som av mig tolkats helt rättframt dock från början äro uttryck för en sådan indirekt namngivning. För det andra — och detta är viktigare — kunna vi icke påstå, att det nuvarande namnbeståndet till alla delar är uråldrigt. Mycket visar hän på att de smärre lokalerna, i den mån de inte först i mycket sen tid höjt sig ur havet, växlat namn under tidernas lopp, ibland kanske mer än en gång. Det är då alltför möjligt att bland de bortopade namnen ha funnits en hel del noanamn. För det tredje är det nog i främsta rummet framträdande platser på land som av de sjöfarande få mer fixa sådana namn. Långt till havs utanför Tjörn ligga två bådar som heta *Gullfjällarna*. Namnet ser ut att kunna höra in under noanamnen. Detta gör det sannolikt ock; det är blott icke båda rna som först benämnts med det granna namnet, utan ett berg inne på Tjörn; berget *Gullfjället* ingår i bådarknas "me" och har så givit sitt namn åt dem. — Slutligen bör jag — då det är fråga om i vilken utsträckning fiskartabu dock framträder i hithörande namn — tillägga att jag ända in i detaljer icke känner namnskicket vid mer än en mindre del av kusten.

Vissa positiva indicier kunna kanske dock verkligen dras fram för att styrka att tabuföreställningarna åt-

minstone i senare tider icke spelat någon framträdande roll vid benämningen av skär o. d. Det är en ganska genomgående regel i de kustbygder, där detta åskådnings-sätt är levande, att lantdjur, framför allt husdjur, icke på sjön få nämnas med sina vanliga namn. Därför få t. ex. orden *galt*, *so*, *häst*, *oxe*, *ko* o. s. v. icke nyttjas. Nu är det emellertid känt — och vi skola finna exempel därpå — hurusom just dessa ord utefter hela västkusten ideligen användas som skärnamn. T. o. m. i de större öarnas namn, vilka bevisligen äro gamla, ingå sådana ord som *älg*, *varg*, *galt*, och just utseendet utifrån sjön är det som därvid i flera fall framkallat namnet. Att i dylika namns nämnande skulle ligga något riskabelt, därav har jag ej funnit spår. — "Nedsättande" namn på skär och bådar o. d. finnas ock ganska rikligt. Gent emot namnet *Godnäbba* kan t. ex. sättas det säkert gamla namnet för en mycket farlig udde, som skjuter ut från berget under vattnet: *Svikhall* 'den försåtliga hällen'. Det är åtminstone delvis osannolikt, att detta och andra sådana namn givits från land.

* * *

I alla händelser är det otvivelaktigt, att den vida övervägande mängden av de namn som skola sysselsätta oss äro givna så att säga utan mytiska baktankar.

Vi övergå nu närmast till att genom en samling konkreta exempel skaffa oss en översiktlig uppfattning av vad det är som framkallat namnen, alltså av namngivningsgrunderna. Därvid skall jag särskilt uppehålla mig vid sådana namn i vilka lekmannen för-gäves torde söka en mening. Tills vidare bortses från

sådana fall där detta beror på att kartornas och kortens former äro oriktiga. Med dem skola vi befatta oss i slutkapitlet. I det här följande anföras namnen, där ej annat framgår av framställningen, i sådan form som de kunna anses ungefär böra ha i riksspråk eller på kartor och kort. — Det blir fråga om namntolkning. Men vimlet av namn är så stort, att det blott kan bli tal om exemplifiering, och mina läsare komma säkert att sakna upplysning om många namn som ligga dem speciellt nära. Stundom utesluter jag ett namn av det skälet, att dess tolkning är osäker. Vid belysningen av allmänna namngivningsprinciper håller man sig nämligen bäst till de namn som någotsånär säkert kunna tydas.

I. Namntolkningar.

1. Direkt karakteriserande namn.

Vi göra början med den stora grupp av namn som direkt — utan att någon jämförelse är med i spelet — utsäga något som kännetecknar platsen.

Först bör då sägas något om vissa ord som ideligen komma igen, än såsom bildande osammansatta namn än och alldeles särskilt såsom slutled i sammansatta namn. Jag åsyftar orden *ö*, *holme*, *skär*, *både* o. s. v.

Ordet *ö* åsyftar företrädesvis en större holme. Undantag finnas dock, t. ex. en *Styrsö* (icke den i Göteborgs södra skärgård) och *Ulvesundsö* utanför Ljungkile.

Holme och *skär* ha väsentligen sina riksspråkliga betydelser.

Formen *både* verkar på västsvenskar stötande eller åtminstone främmande; dessa vilja gärna höra sitt *bö*, *böe* (uttalat med växlande kvalitet hos *ö*-ljudet). Men *både* kan göra anspråk på att vara riksspråksform, hämtad som den är från den uppsvenska skärgården. Den bohuslänska formen är en dialektal utveckling av alldeles samma grundform. Denna senare igenfinnes i isl. *boði* i samma eller närstående betydelse. Ordet hör till samma stam som *bjuda* och *bud* och betyder från början 'den som

ger bud, som ger (varnande) besked (om grund och klippor)', nämligen genom bränningen. Åtminstone på flera håll i Bohuslän ligger det i ordet, att klippan inte får vara synlig ovan vatten vid lugnt väder; ja, i den mån man skiljer på *både* och *brytare*, är den förra en sådan plats som ligger så pass djupt att det på sin höjd "bryter" vid verklig storm, medan det på *brytaren* bryter även vid ringa sjögång. En "brytare" synes ock föredrädesvis vara belägen nära ett land; jfr riksspråkets *vågbrytare*. Om ett namn som slutar på *-båden* nu för tiden betecknar ort ovan vatten, beror det på att landet i sådana trakter höjt sig.

Ordet *flu* skulle i riksspråket heta *flud* eller kanske *flod* (man kan jämföra att *bod* på bohuslänska heter *bu*). I det följande bibehålles dock den bohuslänska formen. Med *flu* åsyftas, etymologiskt taget, en plats över vilken vattnet "flödar" eller sköljer. Mer deskriptivt sett är ett "flu" ett grunt område vanligen icke långt från land. På vissa håll tycks ordet avse ett vidsträcktare område än *både* och *brytare*, men åtminstone vid Tjörns sydspets synes det väsentligen vara liktydigt med det senare ordet, som där icke nyttjas. I några fall, där man får räkna med landhöjningen, är även en som *flu* betecknad ort helt synlig ovan vattnet.

Om en relativt fritt i sjön liggande sten nyttjas ej sällan just ordet *sten*.

Också ordet *hög* användes (i sin egendomliga bohuslänska form *how*, *huw* o. d.) i en del fall om förhöjningar i sjön, vare sig en sådan når upp över vattenytan eller ej — det förra dock kanske först tack vare landhöjningen. När också *kulle* i en del fall nyttjas om fritt liggande lokal ute på sjön, är det däremot alltid fråga

om rundad bergshöjd. Detsamma gäller *klätt* och *knalt*, som dock inte ha stor användning.

Dessutom skall här blott nämnas ordet *grund*. Detta, som i bohuslänskan är maskulinum, betyder väsentligen detsamma som i riksspråket; det kan åsyfta en lokal som ligger på betydligt djup, kan beteckna en fiskeplats utan betydelse för sjöfarten.

Vi gå nu över till verkliga, konkreta namn. Direkt karakteriserande namn finnas då av många slag. En synnerligen nära till hands liggande namngivningsgrund är: det som finnes på eller invid lokalen. Den benämningsgrunden har givit upphov åt exempelvis dessa namn: *Sälskär*; *Otterö* 74, där förleden är boh. *otter* 'utter'; *Andskären*; *Gallskär*, som innehåller boh. *gall*, även kallad *havgall*, namnet för 'havstrut'; *Gåseskär* och *Gåsö* 73, vid vilkas exakta tydning bör beaktas att ejderhanen i Bohuslän kallas *gåse*; *Måvholmen* och *Måg-holmen* 74, vari det bohuslänska namnet för fiskmåsen ingår, nämligen *måve* eller (särskilt i norr) *måge*. — *Svanholmen* är ju ett genomskinligt namn; blott fackmannen kan se att det till synes dunkla *Ämterö* har alldeles samma innebörd, i det att det innehåller det nu utdöda ordet *älmt(r)* 'svan' (växelform till fornvästnord. *olpt*, *alpt*). Alltjämt uppehålla sig svanarna vid Ämterö om vårarna.

Ramsö är ett namn som träffas på flera håll i vårt land. Förledens innebörd kan nog vara flerfaldig; i vårt fall — jag åsyftar Ramsön utanför Jörlanda — är det säkerligen fråga om det gamla *ramn* 'korp' (da. *ravn*). På ön finns ett *Ramneberget*, där korpar ännu uppehålla sig. *Ärholmen* (*Erholmen*) innehåller boh. *är*, *er* 'ejder'. För-

rädiska äro de namn som på sjökortet skrivas *Källö*, *Källskär* 74, 75. Man bör där icke söka efter några *källor* som namngivningsgrund; förleden är det boh. fågelnamnet *tjäll* 'strandskata' (isl. *tjaldr*).

Därmed lämna vi däggdjur och fåglar och övergå till fiskarna. Det blir då de specifika västkustfiskarna som präglade namngivningen. Vi kunna belysa detta med sådana namn som *Havkusebåden*, där vi ha *havkusen* d. v. s. den fisk som i mindre dialektfärgat västsvenskt språk kallas *havkatt*, *havskatt*; vidare *Håbåden* — *hå* är namnet på *hajen* (denna senare rikssvenska namnform har lånats från holländskan) —, *Makrillebåden*, *Ulkeflut* (*ulke* 'marulk').

Också träd — i den mån sådana alls finnas — och växter kunna naturligtvis ingå i namnen. *Almö*, *Asperö* 69 (innehåller den gamla gen. sing. *aspar*), *Hasselö* 72, *Lindholmen* behöva ingen särskild tolkning. Detta torde däremot åtminstone för uppsvensken vara fallet med det flerstädes i Bohuslän mötande *Barlin(d)* (som delvis statar med formen *Bärln*, *Berln!*). Det är fråga om *barrlinden*, boh. *bar-linn*, d. v. s. idegranen. Denna träffas ej nu på alla de lokaler som benämnas efter den, men med kännedom om dess större utbredning i forna tider är detta ej att förvåna sig över, och vi ha då att inregistrera *Barrlind(en)* bland de icke så få ortnamn i vårt land som ge besked om tidigare naturförhållanden. — *Öckerö* 69 träffas redan i den isländska sagolitteraturen som *Eikreyjar* (plur.) d. ä. 'ek-öarna'; *Öck-* har uppkommit därigenom att vokalen i uttalet närmats till slutstavelets vokaler.

Till denna grupp hör ock *Kärsö*. Ty visserligen är det ordet *kärr* som här ingår, men ej i sin riksspråkliga betydelse av 'sumpmark' utan i den bohuslänska betydelsen

'buskage, buskväxter'. — Ett bärnamn ha vi slutligen i *Bringelbärsholmen*; *bringe(l)bär* är 'hallon'.

Naturligtvis kan även "döda" föremåls tillvaro på lokalen framkalla namn på holmar och skär. *Grötö* 69 anger att det finns stenar på ön; förleden är samma ord som riksspråkets *gryt*, t. ex. i *rävgryt*. Samma ord ingår i *Grösslingarna* (-*tl-* har blivit -*ssl-*), namn på små steniga skär. Nära till betydelsen står *Hällsö* (på flera ställen), vilket innehåller boh. *hällir* 'klippåla'. I detta sammanhang kan ock nämnas det lilla skäret *Holket*; namnet är en förkortning av det på en äldre karta förekommande *Holkeskäret* och innehåller ordet *holk*, m. 'fördjupning, hålighet'. Det är förekomsten av jättegrytor som här framkallat namnet.

På holmarna uppresta seglingsmärken äro i en skärgård naturliga namnanledningar. Flerstädes finna vi därför *Valholmen* och *Valö*. Dessa namn uttalas med "tjockt" *l* och borde i riksspråket heta *Vårdholmen*, *Vårdö*; de innehålla västsv. *varde*, *vale* 'vårdkas, stenrös som tjäna till märke', liksom fallet också är t. ex. med *Vårholma* vid Lindalssundet i Stockholms skärgård (på 1500-talet skrivet *vardholma*, *vordholma*). — Att jag till de döda föremålen också räknar *käringen* i *Käringö* kan synas egendomligt. Klassificeringen torde bli rättfärdigad om jag upplyser att jag i namnet ser *käring* i den utefter bohuslänska kusten väl kända betydelsen 'upplagt, koniskt, mestadels vitlimmat röse eller kummel'. Numera finnes intet sådant kummel på Käringön, men det är skäl att antaga att ett sådant funnits där i gamla tider. Även *Korsholmen* och *Krossholmen* åsyfta väl i allmänhet ett föremål som varit upprest på holmen, nämligen ett *kors*; formen *kross* igenfinnes i isländskan (jfr även eng. *cross*).

Av mindre påtaglig natur är det som anges såsom förefintligt på lokalen genom namnen *Väderö* 74 och *Vindö* 72, bådaddera förekommande också vid andra delar av vårt lands kust; öarna anges med dessa namn såsom utsatta för *väder* och *vind*. Kanske likväl vid *Väderöarna* namngivningsgrunden är en något annan. Pehr Kalm säger i sin bekanta reseskildring från 1746 (s. 227), att "Wäröarna ombyta sin figur på hundrade sätt; ty nu se de ut som slott, nu som fältslagtningar, nu på mångahanda andra vis; och då de så göra, är det alltid teken til annan väderlek; när Wäröarna bygga, det är, synas mycket höga, är teken til hård O. vind". Väderöarna "spådde väder", och detta kan ligga i namnet.

Vad som sålunda genom namnet utsäges såsom varande att anträffa på eller invid lokalen kan vara något som självt fått sitt namn genom en på likhet grundad jämförelse. På en holme finns t. ex. en egendomligt formad sten som kallas för *altaret*; holmen heter därför *Altarholmen*. En udde ut emot havet erinrar om konturerna av en *galt*; hela ön har (i två skilda fall) fått namnet *Galterö* 'ön med "galten"'. Hit hör väl ock *Känsö* 69, den bekanta karantänsstationen. Formen med *ä* har kommit till genom ett rent misstag; det gamla och rätta är *Könsö*. Förleden är här ett nu i svenskan utdött *kön*, norska och isländska *kaun*, vars egentliga betydelse är 'böld': Ord med sådan betydelse bruka kunna användas om svulstliknande bergformationer, och i vårt fall synes denna också kunna igenfinnas i berget mot väster.

Här bör då ock det rätt omdebatterade namnet *Tjörn* beröras. I en särskild uppsats har förf. utrett, att här föreligger ett i nordiska språk blott som ortnamn kvarlevande *pior* (p är det engelska ljudet i *thank*), som tyd-

ligen har nyttjats om egenartade bergformationer. Professor E. Lidén har i samband därmed påvisat, att detta ord återfinnes i anglosachsiskan som *pēor* med betydelsen 'böld, svulst'. Det är emellertid ovisst, huruvida betydelsen 'viss bergformation' här framgått ur betydelsen 'svulst' eller om den är en urgammal parallellbetydelse därtill; ty ordstammen är släkt med den i lat. *tumulus* 'kulle'.

Direkt karakterisering av en ort kan ock ges genom ett namn som utsäger en bestämd egenskap som kännetecknar lokalen. Det blir då tal om adjektiviska ordstammar såsom ingredienser i namnen. På sådant finnes rikligt med exempel; några av dessa må nämnas. *Bratten* eller *Brattön* innehåller västsv. *bratt* = riksspråkets *brant*. *Bredbåden* och *Den torre* behöva inga kommentarer; det senare, som är en förkortning av *Den torre båden*, har ju ej kunnat få detta sitt namn förrän sedan platsen icke längre var en "både" i fullt egentlig mening. Namnet *Lille God(e)* har jag ovan (s. 15) diskuterat. *Blinde båden* och *Blinningen* ange båda, att båden icke synes (jfr *blindskär*); ordet *blind* betyder ej blott 'som icke ser' utan ibland också 'som icke ses'. *Hård botten* anges genom *Hårdhögarna* (undervattensbådar). Något ologisk kan innebörden synas i *Skottfri* 75, varigenom anges att sälen var skottfri och oåtkomlig på detta skär.

Ett par förklarande ord torde krävas för förståendet av namnen *Gollungarna* och *Snöholmarna*. Båda ange att intet växer på lokalen. Det förra namnet innehåller nämligen boh. *goll*, riksspråkets *gall* 'ofruktbar' (jfr särskilt *gallstrand*), det senare -- vari lekmannen säkerligen

vill se substantivet *snö* — hör till adjektivet *snöd*, boh. *snö*, vars gamla i norskan ännu bevarade betydelse är 'bar, blottad', även 'kal, där intet växer, skallig'.

Alldeles särskilt har *bergets färg* lockat fram namn. *Holmen grå* — märk den ålderdomliga ordställningen —, *Röd(en)*, *Svarten* och *Svarteskär*, dessa båda sista oerhört vanliga namn, *Viten* och *Vitarna* må exemplifiera denna grupp. Jag lägger här till *Det gula skäret*, *Gulskär* o. d., vid vilka det åtminstone i allmänhet är fråga om en av gula lavar på berget orsakad gul färg. Närstående är därför *Grönskär*, som anger att gräs finnes. — Ett rätt kuriöst vittnesbörd om hurusom den ursprungliga anledningen till ett namn lätt nog kan glömmas, även om det ord som ingår däri alltjämt är levande, lämna namnen *Gule Röd* och *Svarte Röd*. Dessa ligga intill den större holmen *Röd(en)* och sluta sig topografiskt sett till denna; de ha därför blivit innefattade i dess namn trots det att detta icke passar och trots det att det sålunda kom att ligga en "contradictio in adjecto" vid tillfogandet av det verkligt karakteriserande epitetet *gul*, resp. *svart*.

En tredje form för direkt beteckning är att i namnet uttrycka vad platsen användes till. Hit kunna, om man så vill, räknas en hel del namn med husdjursnamn som förled: *Bockholmen* (i den mån inte förleden innehåller en på likhet grundad jämförelse), *Koön* (under samma betingelse), *Söskär*, som innehåller västsvenska *sö* (isl. *sauðr*), 'får', *Keholmen* 'holmen där kiden gå'. Ty det är här inte fråga om spontant förekomst av dessa djur på platsen, utan därom att människan använder denna till uppehållsort för husdjuren.

Mer typiska äro av hithörande namn följande: *Backeskär* 'skäret invid vilket "backorna" (västkustens långrevar) läggas', *Skutholmen* och *Skuteskär*, där det dels är fråga om att skutan drages upp där om vintern dels om ankring och förtöjning. Vidare: *Tenholmen* och *Tenskär* 75 (*tena* är en bohusslänsk form för *tina* 'hummer-tina'); *Vadholmen*, där *vaden* drages upp (eller torkas). — Om en uppsvensk hör namnet *Skälebåden* uttalas, tror han säkerligen att det är fråga om djuret *själ*, och han är benägen att finna en stavning med *sj-* vara den enda möjliga. Men redan det faktum, att den västsvenska formen av djurnamnet alltid är *säl*, bör förmå namntydaren att se sig om på annat håll. Kunskapen om dialekten och de faktiska förhållandena på platsen ge lösningen. Namnet åsyftar en både, invid vilken fiskaren lägger sin *skäl*, d. v. s. sina musslor, för att de skola hålla sig friska i vattnet, tills de användas som agn. I Käringsötrakten måste man nämligen hämta sin "skäl" från den inre kusten. Ännu påtagligare möter oss ett av samma anledning uppkommet namn i *Kristians skäleplatsar*, likaledes i närheten av Käringsö.

Ett namn med anspråk på särskild uppmärksamhet är *Härön* (*Herrön*), en ganska stor ö utanför Tjörn. Namnet *Herøy* träffas i fornlitteraturen använt om norska öar. En granskning av dessas läge har kommit den norske språkforskaren prof. Magnus Olsen att anse att namnet anger den ö vid vilken ledungen, "skepphären", i gamla tider samlades, innan den gick ut till sjöss. Det torde vara befogat att med prof. Edv. Bull tillämpa denna förklaring också på det bohusslänska önamnet. Särskilt bukten i söder på ön bör ha erbjudit en ypperlig samlingsplats för en flotta; centralt ligger platsen också.

Av abstraktare natur är förleden i *Medholmarna* och *Smögholmarna*. De förra holmarna användas bevisligen att "taga me" på, då man skall hålla den rätta leden i Hakefjorden. Det senare namnet innehåller ett substantiv med betydelsen 'smyghål, kryphål'; det är det smala sundet invid som så betecknas. (Namnet kunde därför möjligen exaktare översättas: 'holmarna invid "smyghålet"'.) Det är alldeles samma ord som givit namn åt det bekanta fiskläget *Smögen* 73; även här är det det smala sundet — Kortets *Smyghålet* — som varit namngivande.

Det sist behandlade namnet leder oss över till sådana namn som beteckna en verbal akt vartill orten på ett eller annat sätt är knuten. Ett klarare exempel av detta slag är t. ex. *By(t)tebåden*. Denna plats, som numera höjer sig som ett litet skär över vattnet, ligger helt nära Käringsö hamn, och där "bytte", d. v. s. skiftade de från Norge hemvändande fiskarna sina långor, innan de seglade in i hamnen. (Substantivet *bytta* har i målet en helt annan vokal.) *Ropareskåret* anger ett skär varifrån man *ropade* över till landet på andra sidan efter båt. Namnet *Styrsö*, som träffas på åtskilliga ställen i vårt land, därav flera på västkusten, är känt redan från 1200-talet under formen *Styrisö*; det torde åsyfta att platsen var en riktpunkt för *styrningen*, för navigationen. Åtminstone för den mest bekanta *Styrsön* 69, den i Göteborgs södra skärgård, torde denna tolkning låta höra sig.

En verksamhet kan ock betecknas inom nästa huvudgrupp bland de direkt karakteriserande namnen, nämligen den där vågornas och stormens verksamhet och läte anges. Detta blir namn som äro ty-

piska för den yttre skärgården eller för områden där åtminstone en stor fjord ligger på. Vi finna bland exemplen *Ackaren* 'båden som *ackar*', d. v. s. kvider under bränningarnas slag, *Knarraren* (eller *Knarren*) 'den som *knarrar*', *Malaren*, där bilden är hämtad från kvarnens verksamhet. Dessa tre namn, som påträffas helt nära varandra, torde också ge ett vittnesbörd om att kustbon har öra för skilda toner i vågbrusets harmoni. Prof. Magnus Olsen berättar på ett ställe efter en söndmöring, hur den västnorske fiskaren, då han nalkades kusten under dimma, kunde höra sig fram bland skären och bådarna. Rätt som det var kunde rorsmannen lägga örat till relingen och med uttalanden som "där gick Gåsen" (d. v. s. "nu passerade vi skäret Gåsen") upplysa de andra om var man befann sig. Det var på ljudet han skilde skären åt, och det var nog också därför att skäret "kacklade som en gås" som det fått sitt namn, såsom Olsen ock förmenar.

Välbekant för stockholmare är namnet *Fäjan*, som alltså träffas även på västkusten. Översättningen blir i båda fallen densamma: 'skäret där vinden *fäjar* och sopar rent'. Av mycket likartad innebörd är det för västsvensken förtrogna namnet *Vinga* 69. Den som inte är nystavare borde skriva namnet med *Hv*-, ty det är — såsom bygdeuttalet bekräftar — fråga om en stam *hving*-, som syftar på vågornas och stormens brus och dån. Ytterligare hör hit skärnamnet *Slämman*, som innehåller stammen i nor. dial. *slemba* 'smälla, smäcka', sv. dial. *slämman* 'slå hastigt eller häftigt'. — Det synes sannolikt att en närstående betydelse också skall inläggas i *Brännö*, de isländska sagornas *Brenneyjar*. Här liksom i de ganska talrika *Brända holmen* o. d. användes verbet *bränna* san-

nolikt om sjöns kokande och sjudande rörelse. Kanske är det dock till en del fråga om svedjning eller om skörbrända stenar; annars kunde man icke direkt sammanställa dessa önamn med sådana inlandsnamn som *Brända kullen* m. m.

Egenartat ter sig namnet *Ulle*, som träffas på ett par håll. Stanmen *ull-* hör här antagligen ihop med verbet *välla*, och sålunda äro vi också här framme vid betydelsen 'sjuda, koka'. Samma tolkning bör nog då ges åt *Vällingeholmarna* och det på ett par håll förekommande *Vällingeskär*. Ty det skulle väl ej här vara fråga om berömmande noanamn?

Namnet kan också innehålla namnet på en person som haft med lokalen att skaffa eller på den gård till vilken denna i något avseende är knuten eller över huvud på en ort av vad slag som helst invid vilken den ligger o. d.

Vid exemplifikation av den första avdelningen, den som innehåller personnamn, avskiljas såsom lämpligare att behandla under nästa grupp de namn, där personen står i en från början helt tillfällig förbindelse med orten. I övrigt kan det ibland vara fråga om ägoförhållande. Sådant kan man särskilt förmoda då namnet avser större holme nära land och bygd. Hit höra kanske *Grimsholmen*, *Halvorsholmen*, *Ingegärdsholmen*, *Sämundholmen* 75, åtminstone de tre första så gamla namn att ingen tradition finnes om anledningen till dem. Vid de riktigt stora holmarna är sannolikheten ringa för att en enda person skall kunna nämnas som deras ägare. Jag känner heller ej från Bohuslän — men väl från andra landskap i viss utsträckning — namn på -ö med personnamn till förled.

Det är blott då ortstraditionen har något att förmäla som det kan upplysas i vad egenskap vederbörande person haft med platsen att skaffa. *Erik(e)s* både skall ha upptäckts av en viss Erik Schagerlin, som var en så styv kännare av skärgården att han skrev ihop en "bö"-bok. Vid *Jon* hade en så benämnd man sin fiskeplats, och med denna anledning torde man böra räkna i åtskilliga fall, liksom den är vanlig i fråga om "metepallar" på fast land. Intet har kunnat upplysas om arten av förbindelsen mellan person och ort vid *Bengtén*, *Bärteln*, *Gunnela*, *Hotteskär* — *hotte* betyder som bekant 'nordbohuslänning' —, *Eli Bengtas bådar*, *Jensarna* m. fl. Pluralformen i det sist nämnda beror på att skären äro två, icke på att namngivaren är mer än en.

Den grupp där förleden innehåller ortbeteckning är här som annorstädes mycket talrik, men den erbjuder föga av intresse. Förleden kan vara en gård: *Bärby holme*, *Jordhammars holmar*, *Stenungsön* (efter gården *Stenung*); eller en annan holme: *Orskärs brytare*, *Kopp-holme flu*, *Tenholme skär*. Här böra då ock nämnas namn som *Tjörne kalv* (i reducerad form blott *Kalven*), *Saltö ungar* och *Blekeskärs ungar*. Utgångspunkten är utan tvivel en bildlig användning av *kalv* och *unge* i deras vanliga betydelse, men särskilt i fråga om *kalv* ligger denna användning långt tillbaka i tiden, och numera förbinder man alls ej någon tanke på levande varelser med ordens här ifrågavarande bruk. Detta alltså ej heller vid t. ex. *Rävens ungar* (*Räven* är självt blott en både). — Exempel på ortnamn av annan art som förled: *Hässelviks skär* och *Hässelviksbådarna*, *Skepploppsbaden* (ligger i *skepploppet*, farleden), *Bågareholmarna*, som rätteligen borde heta *Bågarholmarna*, ty förleden är genitiv av

ordet *båg* (boh. *bow*) 'havsbukt', här nyttjat om den ovan omtalade Häröbukten; men på ett i västsvenska ord och namn vanligt sätt har *-ar-* utvidgats till *-are-* efter mönstret av typen *bagarebod* o. d. Slutligen må blott nämnas *Stavsundsholmen*, nu fastvuxen vid Härö såsom dess sydöstra del. Den nämnes särskilt därför att den av fåvitska författare och kartografer på 1700-talet fått den oriktiga formen *Staffansholmen*, vilken nu så gott som slagit igenom, dock ej i de äldstes okonstlade tal; här hör man ännu *Stafsens-* eller *Stassensholmen*.

Vanskliga för den oinvigde att tolka äro namnen *Dukeskär*, *Fiolebåden*, *Ugglekäret*. Dukeskär ligger strax utanför ett berg med vita fläckar på och dessa kallas *Dukarna* — efter dem benämnes för resten hela berget så. *Fiolebåden* uttalas i det nu åsyftade fallet med "tunt" *l*, och namnet måste då skiljas från sjökortets *Fjölbåden* på annat håll, ty detta senare är intet annat än *Fjordbåden* 'båden i fjorden'. Men *Fiolebåden* heter så, därför att den ligger utanför *Fioleberget*, som i sin tur har namn därav att — som var man kan se — en egendomlig gulvit teckning i branten påminner om en *fiol* — t. o. m. stråken finns där bredvid. Av samma art är slutligen *Ugglekäret*. Med skäret självt har ingen *uggla* haft att skaffa, men innanför på land ligger *Ugglehagen*.

Ofta framkallas namnet av en tillfällig händelse som ägt rum där, särskilt om den varit av mer uppseendeväckande art. Grundstötningar och förolyckanden tillhöra därvid nästan vardagslivet i den vanskliga bohuslänska skärgården. Finns därför en fast tradition om sådant som namngivningsgrund, har man nog skäl att godtaga den. Till denna grupp böra då föras

3. — *Lindroth, Namnforskningar*.

Engelsman och *Holländarna* (två holmar), *Neptunus*; alla tre bibehålla minnet om den som stötte på. Så är ock fallet med *Faddern* (uttalat med grav accent), där ett faderskap, d. v. s. ett dopfölje satt på; vidare *Lenas både* — gumman *Lena*, som rodde på båden, var ännu känd på Kärson —; *Klockarebåden*, *Sakriseknalten*. Namnet *Fräknebon* träffas på två håll; detta blir lätt begripligt om man får veta att *fräknebo* fått en allmännare betydelse än blott 'man från Fräkne härad'. Eftersom Fräkne är det skogrikaste kushäradet, som exporterar mycket ved, har *fräknebo* blivit ungefär liktydigt med 'vedseglare, vedskuta', och sådana stöta inte så sällan på grund. Bestämt identifierbara fartyg ha vi att göra med vid *De la Gardies både* — båten i fråga, som förliste här, säges ha varit ett av de första ångfartygen på denna led — och *Tule klätt*, där pansarbåten *Tule* var ille ute. Till avlägsnare tider föras vi av *Gyldenlövarna*; de erinra om en grundstötning under Gyldenlövefejden på 1670-talet.

Samma namngivningsgrund, ehuru förleden icke betecknar person, ha vi att göra med i *Potätebåden* och *Sillebåden*; det senare betecknar alltså i detta fall icke att man brukat få mycket sill just vid den platsen, utan det var en *sillskuta* som "stannade" där, så att man nödgades kasta lasten.

Som ett prov på hur vanskliga sådana namn, som hän-syfta på en tillfällig namngivningsgrund, kunna vara att tyda för den oinvigde, må *Pip(e)skäret* nämnas. Det sägs att namnet kommit därav, att kapellprästen i Mollösund, då han for till Hällevikstrand för att predika, här brukade ha rökt ut sin första *pipa*. Och varför skulle inte tolkningen kunna vara riktig? Att namnet inte kan vara så gammalt att traditionens trovärdighet därför bör

sättas i fråga, synes sannolikt därav att skäret också är känt under ett äldre namn (s. 45). Hemma vid skrivbordet torde språkforskaren åtminstone få svårt att finna någon sannolikare förklaring.

Redan i inledningen (s. 11) har det sagts att bådarne ute i havsbandet ofta benämnas efter sitt "me". Exempel därpå äro, utom den där nämnda *Svinebåden* och det s. 17 omtalade namnet *Gullfjällarna: Blålandsbåden*, där *Blåland* eller "Blå't", en bergspets på Mjörn, ingår i me't; *Glippebåden*, där detsamma är fallet med *Store-Glippa*, en djup skåra i bergkonturen på Orust. *Tuvebådarna* ha inte sitt namn av att de se ut som en *tuva* — de ligga för övrigt på ganska djupt vatten, vadan det är vanskligt att yttra sig om utseendet —, utan därav att *Mjörns tuva*, ett högt berg inne på Mjörn, är ett av märkena. (Denna användning av *Tuva* kan nog tillhöra noanamngivningen.) I fråga om *Kyrkebåden* finner man det på orten rimligt att Mollösunds gamla kyrka ingått i me't.

*

*

*

Därmed ha vi egentligen nått till ända med den första stora avdelningen av våra namn. En övergång till den andra huvudgruppen utgöra en del namn vid vilka det är svårt att säkert avgöra, om det däri ingående ordet är direkt karakteriserande eller innehåller en jämförelse. Det är sådana namn som *Humpen* 74, 75, *Knoppen* (*Karls knopp* o. s. v.), *Knotten*, *Knösen*, *Ryggen*, *Väggen*. Dessa ord, som samtliga ange olika slag av bergformationer, ingå inte i det allmänna förrådet av skärbetecknande ord, såsom fallet kan sägas vara med *hög*, i mindre

mån även *kulle*, *klätt* och *knalt*; därför utsäga de måhända en mer levande jämförelse med föremål av annan natur eller åtminstone med terrängformationer inne i landet.

Ännu troligare är det att en medveten jämförelse haft sin del i namn som *Haken* och *Hjäl*m. Det senare namnet måste vara gammalt, ty nu vet ingen på orten vad det betyder. En *hjäl*m var emellertid en (hö)stack med skylande tak över.

2. Namn som innebära en jämförelse.

I ett mycket stort antal fall få öar, skär och bådar, liksom andra orter, sitt namn efter något som namngivaren funnit dem likna. Sådana namn äro i så måtto, om man så vill, indirekt karakteriserande.

Därvid kan platsen först liknas vid en levande varelse, om något i dess utseende tyckes erinra om någon viss sådan. En människa rätt och slätt är det därvid ganska sällan fråga om, så att en hel holme o. s. v. skulle vara uppkallad därefter. Namnet *Ryttaren* torde dock vara ett exempel därpå. I alla händelser har holmen sitt namn därav, att bergkonturen visar en hög "kula", liksom en *ryttare* till häst, och namnet behöver ej vara en förkortning av det *Ryttarholmen*, som finnes på annat håll i närheten. Även vid namnet *Bonden* finner jag en motsvarande tolkning rimligast, fast jag inte kan peka på det "bondliknande" partiet; *Syd-Bonden* söder om Karingön har nu en "stång", som kan ha ersatt ett sjömärke av annat slag, men om detta skulle ha

framkallat namnet, kunde förklaringen icke gälla den lilla *Nord-Bonden* invid Käringsölandet.

Men i en del fall, där liknelsen är av abstraktare natur, kunna personbeteckningar lättare komma med. Två små skär heta *Tvillingarna* — det ena har sedan fått ett annat namn, så att man eget nog nu blott talar om *Tvillingen*; sju små skär invid varandra heta *Sju bröderna*. I Stigfjorden ha vi en kombination av *Skräddaren*, *Skomakaren* och *Skomakarstolen*. Det sista är ett helt litet skär alldeles intill *Skomakaren*, denna och *Skräddaren* ligga på tämligt avstånd från varandra. Det förefaller mig rimligast, att t. ex. *Skräddaren* — om detta är det äldsta namnet — fått sitt namn av någon tillfällig namnanledning liknande dem som ovan berörts, men att därefter folkhumorn gripit "motivet" och utgestaltat det genom nya påfund.

Likhet med djur uttryckes ofta, om ock typerna ej så mycket växla. *Galten* och *Son* äro vanliga, särskilt såsom par, *Gylt(r)an* hör till samma ras, ty *gyltr(a)* är det gamla ordet för 'ung sugga'. *Märren* betecknar i ett mig väl bekant fall en avlång av havet rundslipad berg-häll nära land, ej olik ryggen av en fet häst. Att just det feminina *märr* kommit att väljas, kan sammanhånga med folkets krav på mer individualiserande konkretion. På denna skola vi finna rikliga prov längre fram. — Även namnet *Katten* åsyftar i det mig bekanta fallet tvivelsutan yttre likhet med en *katt* som skjuter rygg, och jag senterar för min del jämförelsen. Men då har holmen sedan också behandlats som katt, och man säger därför att *Katten har klör* ('klor'), när man får sina vadar sönderrivna genom den ojämna botten invid.

Även med fåglar har jämförelse ibland legat nära,

men faunan är därvid i denna grupp av namn icke rik. *Allingarna* heta två små holmar som ligga vid sidan av varandra, *Gässlingen* är en mer fritt liggande mindre holme. Även Kortets *Eran*, en sten i Paternoster, är efter allt att döma ett likhetsnamn; det är bestämd form av målets *er*, är 'ejder'. (Här kunde dock syftas på att stenen "skrockar" som en ejder under vågornas då; jfr s. 30.) Namnen *Kråkan*, *Kråkholmen* förekomma flerstädes. Men här är det inte formen som är jämförelsemomentet, utan färgen: berget är mörkt eller svart. Namnen få alltså samma innebörd som *Svarten*, *Svartskär* o. d.

Såsom en enstaka representant för de ännu mindre djuren nämner jag *Luseskär*. Analogien med ett *Lusekollen* inne på Tjörns land, som jag tagit i ögonsyn, gör mig benägen att i båda se uttrycket för en av storlek och form framkallad jämförelse.

Övergå vi till namn som vittna om jämförelse med "saker" eller föremål, kunna först nämnas de som bygga på likhet med kroppsdelar hos och tillbehör till människor och djur. Hit höra *Käringörat* och *Skinnbroken* 70, d. v. s. 'skinnbyxan'. Ett stycke norr om Mollösund ligger ett skär vars officiella namn är *Skeppsholmsskäret*. På folkmun heter det *Nös-Johannas kjortel*. Egentligen är det kumlet på holmen, "käringen", som bär det namnet; man hade funnit att dess fason påminde om den något egenartade kjol som bars av en viss Johanna i det närbelägna Nösund. — En mänsklig "kroppsdel" ligger kanske ock till grund för jämförelsen vid det på två ställen anträffade *Mollö*; i alla händelser torde namnet innehålla det i Norden blott från ortnamn

— bl. a. från det norska stadsnamnet *Molde* — kända ord som motsvarar anglosax. *molda* 'huvud'.

Djur är det som ha avgivit jämförelsematerialet till namnen *Kalvskinnet* (jfr även *Skinnfällen*), *Gettryggen* (ett vanligt namn även inne på land), *Kattepannan* och *Sälsvepen*. Det lilla skäret Kattepannan har en egenartad form och höjer sig i ena ändan till en rund "skult", som väl kan liknas vid en panna, men inte skulle jag just tänka på en *katts* panna. *Sälsvepen*, namn på ett helt litet skär, är dialektordet *sälsvep* 'labb på en säl'. Kortets *Fjerpik* tycks böra återges med *Fjäderpig* — namnet träffas på två ställen utom det av Kortet angivna —, och däri torde böra ses en jämförelse med vad som i målet nu kallas *fjärpinne* 'fjäderstjälk på fågel, fjäderpenna'.

Här kan icke det faktum fördöljas, att likhetsuppfattningen ganska ofta opererar på områden som den s. k. kulturmänniskan inte anser lämpade för offentligheten. Namnen kunna då innehålla ord som av anständighets-skäl undvikas i sällskap. För exemplifikation härav får jag hänvisa till det fullständiga materialet i det i förordet omnämnda arbetet.

Jämförelsen griper naturligtvis in också på andra områden som ligga inom den allmänt mänskliga idékretsen. Det är påfallande vilken viktig roll därvid mat och dryck och dithörande spela. De ha avlevererat materialet till namnen *Limpan* 69, *Brunosten* 'brynosten', *Köttstycket*, *Kålhuvudet* (där kanske dock matnyttigheten ej står i förgrunden), *Ärtbåden*, *Sockertoppen* 74, *Tallrikarna* (läget tyvärr ej antecknat). *Buteljen* och *Stumpen* heta två små skär invid

varandra; de representera 'supen' och 'tilltugget'. En liknande inbördes hänsyftning visa *Grötefatet* och *Skeden*; det förra är ett något urholkat skär, det senare är ännu mindre och avsmalnande som till ett skaft åt det större skäret till. En fullständig parallell utgöra *Grytan* och *Slevarna* 70. *Grytebenen* heta tre stenar i sjön som äro osynliga vid högvatten men eljest te sig "som tre ben under en gryta". — Det kan väl vara frågan om, huruvida tobaksbussen bör räknas till mat och dryck; i alla händelser ligger den kustfararen lika varmt om hjärtat. Därför kunna vi här tillfoga namnet *Bussarna*, som fastnat vid två små runda skär nära Härölandet.

Av annan art äro namn som följande: *Dynan*, där det blott behöver konstateras att jämförelsen med en *dyna* eller kudde har skäl för sig; *Jyskorna*, vilket innehåller målets *jyska* 'hyska' — skären "ligga såsom sammanknäpta"; *Kopparnaglarna* och (på annat håll) *Kopparnageln* — en *kopparnagel* är en 'nit av koppar med runt huvud'. Av ett säreget intresse är *Drut* (*Drud*), därför att det först är bekantskapen med ett försvinnande dialektord som ger dess lösning. *Drud* (eller *dryw* o. d.) är ett från lågtyskt språkområde, kanske tidigast i snickarterminologien, inkommet ord som användes om den runda knopp på en svängborr som vid borrhningen stödes mot bröstet; det tycks även kunna ha en allmännare betydelse av 'knopp' eller 'tapp'. Det är med en dylik tingest som skäret har jämförts.

Fiske, rodd och segling avge, såsom att vänta är, en del material, men detta snarast i mindre utsträckning än man skulle förmoda. Här kan nämnas namnet *Sküddan* eller *Sküdde* från två håll; åtminstone i det ena

synes det då vara formen och flatheten som varit likhetspunkter. (Namnet kunde ock ha exemplifierat likheterna från djurvärlden ovan.) I Karingötrakten träffas ett litet skär med namnet *Skäl(e)karven*; *karv* är ett egenartat västsvenskt ord med bet. 'korg', och namnet bygger förmodligen på den likhet man tyckt sig finna mellan en förvaringskorg för de till agn avsedda musslorna och skäret med dess kluvna berghäll. Ett fullt motsvarande namn *Skalkorgarna* (formen är kanske här jämkad efter riksspråket) träffas längre i söder, på 69. — På ett par ställen träffa vi *Saltskav* som namn, på ena stället åsyftande en både, på det andra ett skär (jämte ett mindre). I orustmålet nyttjas *saltskav* som benämning på den (yta av) plågsamma hudblemmer och sår som fiskaren lätt får då ärmlinningen *skaver* emot den av *saltvattnet* vätta och känsliga huden. Åtminstone det ifrågavarande skärets yta är knottrig och gropig, och det är väl alltså verkligen fråga om ett jämförelsenamn.

En rätt lustig historia berättas om anledningen till att en viss långsträckt både, som synes vid lågt vatten, fick heta *Gunnars båt*. En gubbe vid namn Gunnar lurade i en "nordbo" (en nordbohusläning) att han där hemma hade en båt att sälja. Han menade den här båden, vars form rätt mycket säges påminna om en båt. Den andre gick in på affären och tillhandlade sig "båten" för en "bunntröja" (en stickad tröja). Gunnar skröt nog vid hemkomsten en smula med sin bravad, och denna är nu också förevigad i namnet.

Man kan fråga sig om också de flerstädes mötande namnen *Råö* och *Råholmen* åtminstone till någon del höra till denna grupp. I av mig kontrollerade fall tycks det nämligen vara skäl att antaga, att det är den framskju-

tande berguiddens eller hela holmens likhet med en stång (fornspråkets *rā*) som framkallat namnet; det är blott ovisst, om man därvid tänkt just på en "segelstång", alltså vad vi nu på det området mena med *rā*.

Inledningsvis har redan framhållits att jordbruk och hantverk och därmed sammanhängande förrättningar, alltså till en del mer specifika inlandsyrken, lämnat icke så få spår i namnen. Några konkreta exempel utöver det förut (s. 12) nämnda *Plogjärnet* 74 må belysa detta. Två små skär heta *Mökellassen* d. v. s. 'gödsellassen' (jfr da. *møg* 'gödsel'). Ett annat litet skär har, brett och platt som det är, jämförts med ett *loggolv* och heter därför *Logen* (*Lon*). Väsentligen samma association ligger bakom namnet *Träskeberget*, likaledes nyttjat om ett litet skär. Namnet betyder 'träskberget'. Förr i världen, innan man hade logar — ja, hos fattigt folk ännu i mycket sen tid — tröskade man ute i det fria med slagor ("präjlar") på ett flatt *träskeberg* nära gården. Vårt skär har liknats vid ett sådant.

Resor med mjöl till kvarnen ha förekommit även i skärgården, och den dithörande idékretsen är därför ej främmande för dennas bebyggare. Ett litet skär i Karingötrakten kallas *Stålpannan*. En *stålpanna* är i det äldre målet en stålplåt som inne i en kvarn ligger i botten under den pigg (axel) som bär upp stenen och varpå dennas tyngd vilar; numera nyttjar man benämningen *stålkista*. Skäret uppbär på sin upptill rätt platta yta en lös, väl synlig sten, och så har jämförelsen inte legat fjärran. — Vi ha förut (s. 38) omtalat Skeppsholmsskäret med anledning av det humoristiska namnet på kumlet som står där. Detta skär har i förening med

ett vidliggande mindre på orten namnet *Havrepåsarna*, som väl ock bör betraktas som ett jämförelsenamn.

En på ett särskilt sätt bestämd miljö träder fram i namnet *Paternoster*. Att namnet härrör från den katolska tiden och kanske rent av från de latinkunniga munkarna i Marstrands kloster synes sannolikt. Men den tolkning som den stora allmänheten kanske bäst känner från fru Carléns Rosen på Tistelön, nämligen att skärgruppen "troligen fått sitt namn av de många paternoster, forntida sjöfarare där uppsänt för sina livs räddning", den har inte vunnit gillande av den senaste forskningen. Nyligen har namnet tolkats såsom 'radbandet' — *paternoster* betydde nämligen i det äldre språket även detta —, och det skulle syfta på den bild av små kulor i rad som skären ge då de, sedda från öster, "gillra" (hägra) mot luften (O. Rygård). Denna förklaring, vilken för övrigt antydes redan av den store Linné, förtjänar avgjort att föredragas. Om medeltid och katolicism erinras vi ock av de på mer än ett håll förekommande *Munkholmarna* o. d. I något fall kunna väl *munkar* eller någon enskild *munk* haft med lokalen att skaffa, även där det ej nu kan påvisas. Till belysning må nämnas, att en håla på Blysdundsholmen utanför Härö kallas *Munkens säng*; det är säkerligen någon gammal tradition som ligger till grund för namnet. Men i andra fall bör undersökas om det inte kan vara fråga om en jämförelse mellan en bergformation och *munken* i hans kåpa och kapuschong. Från Inland (Spekeröds sn) känner jag ett fall då en bergstopp kallas *Munken*, säkerligen av nu nämnd anledning.

3. Imperativiska namn.

Såsom en liten grupp för sig böra slutligen de imperativiska namnen behandlas. Denna benämning utsäger att namnen språkligt sett innehålla en imperativ; de innehålla alltså en befallning eller uppmaning.

Man har iakttagit att icke så få orter ha namn som egentligen äro imperativformer. Ett sådant är *Blåsut*. Särskilt namn på krogar utefter landsvägarna ha sedan gammalt sådana namn; av de många dithörande som anföras av Th. Hjelmqvist i hans "Imperativiska substantivbildningar i svenskan" (1913) må nämnas *Bialite* 'vänta litet', *Kal(l)inan* 'kalla in honom', *Krypin*. I dessa fall är det lätt att säga till vem "uppmaningen" ursprungligen är riktad: i det första och sista exemplet är det till den resande, i det mellersta till någon av krogbetjäningen, väl från värdens sida. Då *Ralla té*, d. v. s. *Ralla till*, nyttjas som namn på utförsbackar på landsvägar — jag känner bl. a. ett ex. därpå från Göteborgstrakten —, är det säkerligen till vägnen som uppmaningen att "ramla iväg" egentligen är riktad. I andra fall är det svårare att säkert analysera imperativens syftning; så i det flerstädes förekommande *Statt-ena* 'stå ensam' nyttjat om ensamstående hus. Till denna senare kategori höra snarast de få exempel på imperativiska ortnamn jag ur här ifrågavarande bohuslänska material kan anföras, nämligen *Väckopp* eller *Väckoppen*, *Sittoppelbåden* — kunde måhända vara bildat till det icke längre imperativiska (*ge någon*) *en sittopp* —, *Stattopparna* 69. Att det i det första fallet är fråga om att den roende eller seglande skall bli *väckt upp* ur sin slummer är tyd-

ligt, men det är inte så säkert att uppmaningens mottagare uppfattats med bestämdhet, sedan en dylik språklig typ redan blivit stadgad med utgångspunkt i äldre mönster. På en äldre karta träffas *Skjut litet* som namn på det ovan (s. 34) omnämnda *Pipeskär*. Tydligt hör det förra namnet hit. Man kanske vågar gissa att någon båt med flera personer någon gång stött på där och att uppmaningen "*skjut litet* (så komma vi loss)" riktats till någon av färddeltagarna; det vore i så fall också här fråga om en tillfällig händelse som namngivningsgrund (jfr s. 33).

II. Namnens språkliga form.

I det föregående ha vi gått igenom och med exempel belyst de olika grupper i vilka namnen lämpligen kunna indelas, om man ger akt på deras innebörd. Vissa andra indelningsgrunder kunna ock genomföras, eftersom det finns också andra synpunkter som äro värda beaktande. Vi skola här närmast dröja vid namnens språkliga form. Denna synpunkt är utan tvivel av mer facklig art. Därför skall jag här heller inte gå in på blotta enskildheter, utan endast beröra vissa mera framträdande drag.

Man kan skilja på sammansatta eller enkla och sammansatta namn. Men om man drar gränsen dem emellan efter strikt formella linjer, blir den för mekanisk. Ett par exempel må belysa detta. *Almö* är för visso ett sammansatt namn, *Gulskär* likaså. Men jämföra vi därmed *Träskeberget* (s. 42), så är detta såsom skärnamn icke sammansatt. Man har tagit det redan för ett visst syfte färdigbildade sammansatta ordet och direkt överflyttat detta i dess helhet till att tjänstgöra som önamn. Annorlunda ställer det sig med *Flateberg*, ett på tidiga kartor förekommande namn på *Flat-holmen* norr om Marstrand; det finns ingen anledning

att tro annat än att detta ord här bildats just vid holmens namngivning — även om det redan tagits i liknande bruk på andra håll. Efter det sagda bli t. ex. *Käringörat*, *Köttstycket*, *Havrepåsarna* såsom namn betraktade alldeles likställda med t. ex. *Limpan*, *Dynan*, *Buteljen*. Som verkligt sammansatta namn bör man blott betrakta dem där två "led", ett allmänt karakteriserande, t. ex. -ö, -skär, och ett specialiserande vid namngivningen slutit sig tillsammans för att konstituera namnet. Just därför att det förra, alltså slutleden, är allmänt karakteriserande, bildar det så ofta typer och grupper, och man kan alltså ställa upp också skilda formella grupper allt efter slutledens utseende: namn på -ö, -holme, -skär o. s. v., grupper som ha sin direkta motsvarighet även på betydelsens område, om man nämligen — vilket icke skett i det föregående — gör en indelning blott efter slutledens allmänt karakteriserande innebörd.

Får man alltså från de till synes sammansatta namnen skilja ut en del såsom från en djupare synpunkt sett egentligen icke dithöriga, så har man tvärt om också att beakta, att icke få av de osammansatta i viss mening egentligen äro sammansatta. Och detta torde kunna påräkna ett allmännare intresse.

Det är fråga om förkortade namn. Vi ha haft att göra med åtskilliga sådana bland exemplen i det föregående. Namnen *Bengten*, *Gunnela* o. d. måste höra dit. En ort kan nämligen inte direkt kallas blott med en persons namn. (Mot denna regel brytes inte så sällan av lekmän vid ortnamnstolkning.) Undantag göra dock sådana fall där platsen liknas vid en person (*Bonden*, *Ryttaren*, s. 36). Men eljest måste i själva namnet vara antytt att personen är ägare, åbo eller på annat sätt står

i förhållande till orten. Detta sker vanligen genom sådana typer som *Bengts-torp*, *Bengts-båden* o. d. I vissa fall kan personnamnet ensamt stå kvar i genitivform, sedan slutleden utelämnats; jfr *Bengts*, liksom *Petterssons* o. d. Vi ha här en känsla av att en förkortning vidtagits med namnet — även om vi inte kunna påstå att en verklig förkortning sker vid varje enskilt fall, som fogar sig in i en redan färdigbildad typ; vi kunna direkt bilda t. ex. *Eliassons* därför att vi redan ha *Petterssons* m. m.

Men fallen *Bengten* och *Gunnela* ha inte ens något genitivmärke; de ha helt utseendet av enkla namn. Sådana kortnamn äro relativt sällsynta då det är fråga om namn på bebyggelser, framför allt vid de äldre gårdnamnen. De flörera i stället vid naturnamn av skilda slag; där äro också konserverande officiella former mindre vanliga. Av ett *Asp(e)sjön* kan exempelvis bli *Aspen* (uttalat antingen med akut eller grav accent). Särskilt gör sig förkortningsprincipen gällande vid yngre namn av mera lokal natur. Förkortningen innebär en viss förtrolighet som endast riktar sig emot de namn man nyttjar i dagligt bruk.

Två närbesläktade slag av sådan förkortning böra uppmärksammas inom de namnkategorier vi behandla. Det ena innebär att en slutled är slopad, t. ex.: *Bengten*, *Jensarna*, *Gunnela*, *Fräknebon*, *Gyldenlövarna*, *Gullfjällarna*, *Barrlinden*, *Bratten* (akut accent), *Röd(en)*, *Den torre*, *Krossen* (grav accent). Det sistnämnda står i st. f. *Krossholmen*, och även i de övriga är det orden *-holmen*, *-skär(et)* eller *-både(n)* som vi få underförstå. Bland exemplen förtjäna särskilt de substantiverade adjektiven att beaktas. I den andra gruppen är det ett

mellanled som försvunnit eller saknas: *Uggleskåret* står i stället för *Ugglehageskåret*, *Fiolebåden* sannolikt i stället för *Fiolebergsbåden*. Namnen äro fortfarande sammansatta, men ej "dubbelt" sammansatta. Formen har genom sammandragningen blivit lätthanterligare för dagligt bruk.

I båda fallen kan det ibland vara svårt att säga om förkortning verkligen är med eller ej. Ett *Skäddan* t. ex. kan vara enkelt namn från början (jfr s. 40), men kan ock förstås som förkortat av *Skäddeskåret*. Om *Paternoster* är en förkortning av *Paternosterskären* är likaledes svårt att säga. — Viktigt är att också här fasthålla, att det ej behöver vara tal om förkortning av en längre form som verkligen brukats. Att *Holket* är en förkortning av ett faktiskt *Holkeskåret* finns ett visst skäl för därutinnan att denna form är anträffad på en äldre karta. Men annars kan det vara fråga om så att säga ideell förkortning: man kan ha direkt bildat den korta formen, men därvid åtminstone i namngivningsögonblicket underförstått en slut- eller mellanled. Vi ha rätt att likväl betrakta sådana fall som förkortningar. En sådan direkt bildning av kortformer — t. ex. av ett *Bengten* — kunde ske så mycket lättare ju vanligare typen som sådan hade blivit, liksom jag säger Eliassons efter mönstret av *Petterssons* m. m.

En annan formell egenhet vidrördes ovan s. 32 vid tolkningen av *Bågåreholmarna*, nämligen den egenheten, att en förled i ett sammansatt namn kan utbildas med ett *-are*, även där det inte är fråga om att något ord på *-are* däri skulle ingå. På denna som det vill synas väsentligen västsvenska egenhet kunna ur det vanliga ordför-

rådet ges exemplen *skenarevane* 'vana att skena', *kesarevänder* 'vänder i vilket kreaturen gärna "kesa" (besa)', halländska *agareskrigen* 'åkerskrikan (nötskrikan)', *bläsarehie* 'blåsigt ställe'; dessutom en hel del ord på *bruare*- 'brud-', vid vilka — såsom i andra fall — ett *-r* fanns redan före ombildningen (genitiven hette i äldre tid *brūðar*, och även nominativen hade *r*: *brūðr*, boh. *brur*). En *åker* invid en *bro* heter i norra Halland en *broareaker*; ligger den nära en *lada*, kan den heta *laareaker* o. s. v. (J. Kalén). På grund av de anförda exemplen, särskilt dem med verbal förled, ha vi skäl att till gruppen med "oegentligt" *-are* också räkna det s. 29 nämnda *Ropareskäret*.

Vid övriga formella egenheter skall jag icke uppehålla mig.

III. Namnens ålder. Namnbyte och namnväxling.

Blott en tidpunkt kan på förhand fastställas, efter vilken alla de här berörda namnen måste vara tillkomna: tiden för människans första bosättning på dessa orter. Strängt taget behöva dock de äldsta namngivarna inte ens ha varit fast bosatta här. Men även om vi blott operera med bofasta namngivare, kunna vi komma till mycket avlägsna tider. Bohuslän hör ju till de svenska landskap där vittnesbörden om mycket tidig bosättning äro allra talrikast. Om vi tänka på boplatsskulturen vid sjöar och havsstränder under stenålderns tidigaste skeden, så påträffas spåren därav visserligen allt talrikare i skilda delar av vårt land. Men huruvida den ras som bär upp denna kultur var germansk eller ej, därom har ännu ej enighet vunnits bland fornforskarna. Väsentligen germansk var däremot utan tvivel den ras, som vi finna som de stora stenkammargravarnas upphovsmän. Här ha vi med våra egna förfäder att göra. Och just i Bohuslän träffa vi talrikt de äldsta typerna av sådana gravar, allt ifrån dösarna. Vi komma därmed tillbaka till bortemot 3000 f. Kr. födelse.

Vi ha all anledning att tro, att den tidens människor liksom vi namngåvo alla platser som ur en eller annan

synpunkt intresserade dem. Men vi få inte här i vårt fall utan vidare förutsätta, att de äldsta bohusläningarnas "intressesfär" hade samma omfattning som de nuvarandes. — De platser som tillhöra inlandet, de större öarna och de lokaler på dessa som höjde sig ovan vattnet, dem hade gamla tiders bohusläningar lika mycken anledning som våra dagars att benämna. Där finna vi säkert också mycket gamla namn, som i obruten tradition fortlevat tiderna igenom, namn av sådan typ som *Orust*, *Tjörn*, *Lyr* (nu i skrift *Lyrö*), *Hjälme* (nu i skrift *Hjälmeö*), *Härme* (nu i skrift *Hermanö*), *Koster* 75. Dessa namn se egenartade ut, och de äro delvis svårtolkade, något som just sammanhänger med deras ålder. (Att något av dem skulle tillhöra ett icke-germanskt språk finns ingen anledning att antaga.)

Det sagda innebär ej mer, än att bland nutida namn kan finnas ett och annat som går tillbaka ända till stenåldern. Men har man den tiden ävenledes givit namn åt vad som då var små skär ute i havsbandet? Det skulle då ha skett i den mån dessa lokaler hade betydelse som fiskeplatser, som märken eller farliga punkter vid seglingen o. s. v. Men detta förutsätter att bohusläningen redan haft sin varelse och sin utkomst på sjön i ungefär samma utsträckning som nu.

Vi veta ej med säkerhet hur kustbon förhöll sig till sjön under den verkliga bofasthetens allra äldsta tider. Sammanhanget mellan sydliga länder och våra bygder på fornsakernas område visar dock hän på mycket tidiga förbindelser till sjöss. Redan under stenåldern har alltså skeppsfart i någon utsträckning förekommit. Från bronsåldern ha vi påtagliga vittnesbörd om sådan just från här ifrågavarande trakter, nämligen i hållristningarna

med deras skeppsbilder. Men åtskilligt tyder på att de sjöfarande under dessa avlägsna tider så vitt möjligt undveko öppna sjön, att deras seglation alltså förnämligast var kustfart inomskärs. Därför är det också ovisst, när vi kunna börja räkna med fiske ute på öppna sjön. I och med det mödeltida sillfisket allt ifrån 1000- och 1100-talen kunna vi dock operera med en intressesfär till havs av väsentligen samma utsträckning som i våra dagar. Marstrand blev stad på 1200-talet, och vid samma tid funnos säkerligen flera andra blomstrande fisklägen. Vid denna tid hade säkerligen mängder av även mycket små kustlokaliteter fått sina namn. En hel del sådana namn äro säkerligen vida äldre. Sedan ha nya vuxit fram under de följande århundradena; därvid har ock den fortskridande landhöjningen varit av betydelse, ehuru här i vida mindre mån än vid Bottenhavets nordligare kuster.

Kunna vi nu också med någon säkerhet mer i detalj peka ut de riktigt gamla namnen och alltså från dem utskilja de yngre och riktigt unga? Detta har sina vanskligheter. Våra hjälpmedel skulle vara: 1. Namnens eget utseende. 2. Namngivningsgrunder som ännu åberopas i orten. 3. Fakta som sammanhånga med landhöjningen. 4. Skriftliga källors vittnesbörd. — Några anmärkningar må fogas till vart och ett av dessa moment.

Att ett namn innehåller ett utdött ord, är nog ett vittnesbörd om att namnet är gammalt. Dock kan det ju vara fråga om ett ord som just i den dialekten helt nyligen dött ut. Kan ordet alls ej anträffas i levande, besläktade dialekter på vare sig närmare eller fjärrmare håll (här förutsattes att detta verkligen kunnat konstateras), är ju detta ett gott kriterium på hög ålder. Att

namnet *Mollö* är gammalt, torde vi våga antaga på den grund att stamordet nu i Norden blott bevarats i några ortnamn och eljest ej är funnet på närmare håll än i anglosaxiskan (se s. 38). Väsentligen på samma sätt ligger saken vid namnet *Tjörn* (s. 25). Men fall finnas som mana till försiktighet. Det *älmt(r)* 'svan' som vi funnit i *Ämterö* (s. 22) är nu, såväl i denna som i närbesläktade former av ordstammen, okänt från levande mål i Norden. Dock visar dess rikliga förekomst i ortnamn på vitt spridda håll, och detta i namn av delvis rätt ungdomlig typ, att ordets livstid inte kan helt skjutas tillbaka till mycket avlägsna tider.

Vi ha skäl att tro, att namn på -ö kunna vara mycket gamla. Namn på *-holme(n)*, *-skär(et)* äro kanske till sin första uppkomst yngre, men även de kunna ha en avsevärd ålder (ett ex. på namn på *-holmen* från medeltiden meddelas här nedan). Inte heller namnen på *-både(n)*, *-flu(t)* o. d. behöva av formella skäl till själva sin typ vara sena — behöva icke härröra låt oss säga från de sista 300 åren. (Det är dock känt, att slutartikeln utgör ett visst kriterium på ungdom, men den är ej sällan i senare tid fogad till ett äldre artikellöst namn.) — Ett i vissa fall tillämpligt kännetecken ha vi i sådana namn som *Bengt*, *Kyrkebåden*, *Paternoster*. *Bengt* är ett kristet namn (*Benedictus*), och de båda övriga ortnamnens kristna karaktär behöver ej utredas. Men för visso kan man i flera sådana fall säga: förkristen upprinnelse hade vi i alla fall icke frestas att antaga.

Vad de i orten till namnförklaring åberopade namngivningsgrunderna beträffar, hänföra dessa sig nästan alltid själva till relativt

sen tid, ibland till något som passerat i mannaminne; jag erinrar om namnen *Lenas både*, *De la Gardies både*, *Tule klätt* (s. 34). Om pålitligheten i uppgifterna ock icke alltid är oomtvistlig vare sig med avseende på sak eller tid, är det dock därvid i allmänhet fråga om sena namn.

Landhöjningens betydelse för frågan om den möjliga åldern av hithörande namn är delvis redan vidrörd (s. 21). Några synpunkter tilläggas här. Namn på *-båden* och *-flu*, som nu beteckna orter som ligga för högt ovan vattnet för att med rätta så kallas, måste ofta ha en högre ålder än namnens bildning gör en benägen att tro. Om namn på *-ö*, *-holmen*, *-skär*, som nu beteckna lokaler som äro fastvuxna vid ett större land, gäller naturligtvis likaledes att namnen måste vara tillkomna på en tid då orterna "gjorde skäl för" dem. Namn av detta senare slag äro lätt i fara att tappas bort, sedan de inte längre ha full motsvarighet i den nutida topografin. Sedan den tid då *Flatholmen* bestod av två delar heter dess norra del *Nordre holmen*. *Lyrö kalv* är nu fastvuxen vid *Lyrö*, skäret *Kalvskinnet* desslikes vid *Almö*, *Loftet* eller *Tärnskar* vid *Valö*. Genom noggranna avvägningar bör det stundom till en viss grad vara möjligt att i sådana fall ange efter vilken tidpunkt namnet icke kan vara tillkommet. Detta medel för tidsbestämningen får emellertid sin största betydelse i trakter med hastigare landhöjning; där — t. ex. i Uppland — finner man som bekant massor av gamla önamn bevarade högt uppe i bygden såsom gårdnamn. Och ha de ej på detta sätt petrificerats och konserverats, ha de oftast helt försvunnit — ett öde som sålunda drabbat massor av ö- och skärnamn i vårt land.

Åt arten och värdet av de skriftliga källorna — dessa sades vara det fjärde av våra tidsbestämningsmedel — skall strax ägnas särskild uppmärksamhet. Sedda ur ålderssynpunkt göra de oss naturligtvis en del tjänster. Genom deras hjälp veta vi t. ex. att namnet *Tjörn* fanns på 1100-talet — annat var ej heller att vänta —, eftersom det då omnämnes under formen *Þjórn* i en isländsk skaldedikt, vidare att *Härm* eller *Hermanö* (som den officiella formen lyder) fått sitt namn åtminstone på 1200-talet, eftersom det då förekommer i en av konungasagorna — och detta i den för tolkningen av namnet viktiga formen *Hermd*. *Ängholmen* söder om Orust omtalas i ett diplom från 1482.

De skriftliga källorna visa oss ock ibland något annat, vilket ger anledning att föra fram en ny iakttagelse av vikt för åldersspörsmålet. De lära oss, att en ort kan byta namn; stundom finna vi på gamla kartor ett annat namn än det som nu nyttjas om samma lokal. Därav följer, att den motsats som ibland kan synas finnas mellan namnet och lokalen därutinnan, att det förra ter sig ungdomligt medan den senare dock uppenbarligen måste ha fått namn tidigt, ibland kan lösas så, att det nuvarande namnet icke är ortens första namn. Det gamla kan alltför väl vara undanträngt. Överblicka vi hela den väldiga perioden från vårt släktes äldsta dagar här i Norden, är det snarare underbart om dock några urgamla namn hängt fast i traditionen sedan den äldsta namngivningen. Och namn förlust betyder här namnbyte. På kartor från 1600-talet träffas namnet *Jemna* som namn antingen på nuvarande *Håholmen* eller på *Viten*, båda invid varandra i Hakefjorden. Det nuvarande *Pipe-skär* heter 1780 *Skjut litet* (s. 45). Det skär som 1847

benämnes *Kålfatet* (eller möjligen *Köttstycket*) har nu det nymodigare namnet *Horsbräckeskäret*. — På modernisering av gamla namn utan namnbyte ha vi exempel i *Hermanö*, *Hjälmö*, *Lyrö* i stället för de uråldriga *Herm(d)*, *Hjäl*m, *Lyr*, alla ännu levande på folkmun. Mängden av namn på -ö för stora öar har attraherat.

Ibland träffa vi nu ute i orten mer än ett namn på samma lokal. Än hör man då det ena än det andra. Stundom är det ena ett äldre namn, som ännu ej givit helt vika för det yngre. Kanske är detta fallet beträffande det lilla skär i Käringsundet som än kallas *Håmansbåden* än *Byttebåden*; det förra är då möjligen det äldre namnet. Den ena av *Havrepåsarna* har i senare tid fått det humoristiska namnet *Nös-Johannas kjortel*. *Loftet* torde vara ett äldre namn än *Tärnskar* (jfr s. 58).

Men ofta torde på denna dubbling av namn böra anläggas ett par andra synpunkter än ålderssynpunkten. Då vi nu vilja söka göra rätt åt dessa, lämna vi över huvud de spörsmål om namnens ålder som senast sysselsatt oss.

I icke få fall har en lokal mer än ett namn därför, att den namngivits från mer än ett håll. Sålunda kallas den rätt stora holmen *Svarten*, söder om Käringsö, för *Bonden* av befolkningen på denna ö. Det skär som vanligen kallas *Bruneke* kallas på Halla fiskläge *Kakelugnen*. *Grötefatet* heter på Rossö *Grötebyttan* — alltså dock ett besläktat namn. Båden *Kläm(m)et* (en kortform i st. f. *Kläm(m)etebåden*, innehållande mansnamnet *Kleme(n)t*) benämnes på Käringsön *Ugnen*; vad som där heter *Anesbåden* heter annorstädes *Grinnebåden* eller (i Mollösund) *Grinlebåden* o. s. v. Skärgårdsbefolkningen är ock medveten om den här framhållna anled-

ningen till namnväxling. "Kläsholmarna [d. v. s. Klädesholmsborna] och vi har inte samma namn på skären" sade mig en Rönnängsfiskare.

I andra fall beror namndubblingen därpå, att ett äkta folkligt namn står emot ett som verkar kartograf- och lantmätarnamn och som säkert också ofta är detta. Man jämföre de båda leden i följande namnpar: *Havrepåsarna* — *Skeppsholmsskär*; *Den krokote* — *Krokholmen*; *Den torre* — *Torrebaden*; *Flaken* — *Buskärsfluna*; *Loftet* — *Tärnskär*; *Roland* (trol. 'det lugna landet') — *Svartskären*; *Grytebenen* — *Gulskärs ungar*. I de fall där det folkliga namnet här är bildat av ett annat ord än det andra, karakteriserar och individualiserar det konkret; det icke folkliga — eller åtminstone av vissa hänsyn mera bundna — anger ofta lokalen bara som ett bihang till en närbelägen större lokal. Eller ock är det ett mycket alldagligt och intetsägende namn.

I alla dessa nu behandlade fall av namnväxling äro de skiftande namnen dock, även där de äro mindre folkliga, "verkliga" namn, som vi ha att söka tolka med hjälp av de hållpunkter som kunna bjudas oss; detta även om vi finna vissa namn mindre intressanta än andra. I många andra fall däremot, där vi ställas inför växlande former av s a m m a namn, kunna vi, om vi tränga djupare, fastställa att vissa former som tillhandahållas oss äro värdelösa, oriktiga, vanställda och därför ofta alldeles vilseledande. För att förstå varpå detta beror och hur vi böra handskas med sådana mindervärdiga namnformer, få vi först ta en liten överblick över hur och när de skriftliga källorna för hithörande namngrupper kommit till.

IV. Namnens utseende på våra kartor och kort. Kravet på en namnrevision.

Det är blott undantagsvis som här ifrågavarande namn träffas i mycket gamla källor. Några få av dem finna vi omnämnda i de gamla västnordiska kungasagorna eller i någon skaldedikt (exempel ha nämnts s. 56). Någon sällsynt gång träffas namn även på smärre öar — icke blott på de stora, bebodda öarna — i medeltida köpehandlingar, s. k. diplom. I räkenskaper och jordeböcker, av vilka de äldsta härröra från 1520-, resp. 1540-talet och vilka i tät följd upprättats under 1600- och 1700-talen, upptagas i stort sett blott namn på sådana lokaler om vilka det tillhör jordeböcker och skattehandlingar att meddela upplysning.

Huvudkällan för äldre former av namnen på smärre naturliga lokaliteter blir k a r t o r n a. Det är först med 1600-talet som sådana utföras. De äldsta bohuskartorna äro kartor över hela landskapet eller åtminstone över större områden. Av Göteborgs skärgård finnes en namnrisk karta, troligen från 1640-talet, i Fortifikationens arkiv i Stockholm. Synnerligen värdefull är en stor karta över landskapet Bohuslän av 1673. Många även mycket små skär finnas namngivna på båda dessa kartor. (De äro båda genom föranstaltande av Institutet för ortnamns-

och dialektforskning vid Göteborgs Högskola reproduce-
rade i ett flertal exemplar.) Mot slutet av 1600-talet till-
kommo också utförliga kartor över enskilda hemman och
gårdar inom länet, och sedan bli sådana kartor allt tal-
rikare. Särdeles namnrika äro de emellertid i allmänhet
icke. Det finns därför stora mängder av naturnamn —
även sådana som avse ganska framträdande lokaler —
som alls ej träffas på några av dessa äldre kartor.

Rikare på namn på även smärre kringflutna lokaler,
också rätt långt utanför kusten, äro naturligtvis sjö-
korten. Detta följer med dessas uppgift. Det äldsta
sjökort som därvid gör oss nämnvärt gagn är E. af Klints
av 1795. Genom dennes son, G. af Klint, åstadkoms ett
sjökarteverk i stor stil, åtminstone i fråga om bohus-
kusten åtföljt av beskrivande text ("underrättelse"). De
Klintska sjökortens namnformer synas, såsom naturligt
är, ha varit av betydelse för utseendet av de former som
äro inlagda på de nyare svenska sjökorten. Namnrike-
domen har dock ökats allt eftersom skalan gjorts större
och kusten sålunda uppdelats på allt flera kort. Av många
orter finnas alltså skriftformer först från helt unga sjö-
kort. Den som söker med en viss grad av fullständighet
på ort och ställe uppteckna skärgårdarnas naturnamn
finner emellertid där ett vimmel av namn som alls ej äro
inlagda på något sjökort. Ett stort antal av de här ovan
meddelade och tolkade namnen äro av detta slag.

Lantmätarna och kartograferna voro naturligtvis blott
sällan förtrogna med den ort de kartlade och med dess
dialekt. Därför missförstodo de ofta de namn de hörde
av befolkningen. Funno de alls ingen mening, låg det
nära till hands att insätta det riksspråksord som låg när-
mast i ljud. Funno de åter en mening från sin egen

språkliga utgångspunkt, är det därför ej större säkerhet än i förra fallet för att det också var den rätta innebörden. Det riksspråksord som de trodde föreligga i namnet kunde av en ren tillfällighet visa likhet med det dialektord som i själva verket ingick däri, men denna tillfälliga likhet fick då, liksom i förra fallet, bestämma kartformens utseende. I åtskilliga fall ha kartograferna tydligen inte egentligen vetat, vad de skulle företaga sig med namnet; resultatet har kunnat bli former som varken nedskrivaren eller hans läsare kan förbinda någon betydelse med.

Av de nu berörda anledningarna bjuda alltså våra sjökort, som det här närmast är fråga om, på en stor mängd *fördärvade namnformer*. Detta skall nu exemplifieras.

En del felaktigheter bero tydligen icke därpå att vederbörande vare sig hört fel, då namnet uttalats, eller missuppfattat vad de hört, utan helt enkelt på slarv vid nedskrivningen eller senare vid korrekturläsningen eller tryckningen. Sådana fel är det säkert fråga om, då *Farholmarna* (antagligen till det gamla *far*, n., i betydelsen 'farled'; holmarna ligga alldeles invid farleden) blivit *Furholmar*, då ett *Härholmen* blivit till *Harholm* och *Sundholmen* till *Sandholmen* — Generalstabskartan har här den rätta formen —, *Skålholmen* till *Skälholmen* 74, *Hålebåden* till *Hällebåden* 74. *Gyltegrenar* 'utgreningarna från skären Gyltorna' uppträda som *Gyllegrenar* — *t-strecket* har glömts bort, och attraktionen från *gyllene* har kanske gjort sitt till. Skären *Jensarna* skrivs *Jonsarna*; kanske man därvid bör beakta, att Klint har *Jönsarna* och förmoda att ö-prickarna tappats bort i senare tid. — Till förevarande kategori höra säkerligen eller sannolikt även

kortets *Grönlingen* i st. f. *Grösslingen* (jfr s. 24), *Bruelle* 70 för *Breculle* — omkastning av två bokstäver! —, d. v. s. *Breda Ulle* (jfr s. 31), väl ock *Askaren* för *Ackaren* (s. 30).

Därefter skola exempel lämnas på verkligt missförstånd eller oförstånd av skilda slag. Om sådant är det tydligen fråga då *Fårö* 74 och *Fårholmen* 75 på kortet fått motsvara dialektata uttalsformer med mycket "öppet" ö-ljud. Ett så uttalat *för* kan icke vara något annat än målets form för *fur(a)*. Den som är något förtrogen med bohuslänska vet för resten, att ordet *får* där ersättes av *sö(d)*, motsvarande isl. *sauðr*. Därför kan det inte heller vara fråga om att se *får* i det namn som kortet återger som *Fårnytta* 70, fastän skrivaren väl snarast haft den tanken. Det rätta är *Fånytta*, en avledning av *få-nyt(t)* 'som blott duger till litet, värdelös'; holmen kan just inte användas till något. — Ett likartat missförstånd ha vi väl att göra med vid kortets *Bäckholmen* 75. Naturligtvis talar det rätta namnet inte om någon *bäck*. Omskrivet till riksspråksstavning är det genuina uttalet ungefär *Betjholmen* och förleden är dialektens *betja* (med "tje-ljud") 'hynda'. Ett litet skär på 74 heter rätt och slätt *Betja(n)*. Vad namngivningsgrunden beträffar, kan man tveka huruvida den jämförelse som namnen troligen innebära gäller någon bergformations utseende eller vågornas "skällande" läte mot klippan (jfr s. 30).

Den som nedskrivit formen *Gäddeboskär* har väl menat sig ha med *gädde* att göra, även om han i övrigt inte förstått innebörden. Måhända har kartografen för resten inte k r ä v t att namnen skola ha någon verklig betydelse; detta skulle överensstämma med en bland lekmän rätt vanlig ståndpunkt. Eljest vittnar det ju om tanklöshet

att leta efter *gäddor* vid västkusten, där inga sådana finnas. Den uttalsform upptecknaren hört är *Geddebuskär*, vilket återgivet på riksspråk bleve *Getbod-skär* 'skäret med boden (eller bodarna) för getter'. Vid *Kolleskär* 69 förhåller det sig tvärt om: där ingår i själva verket ett fisknamn, fastän detta ej framgår av skriftformen; uttalet på orten är *Koljeskär*. — Vid tillskapandet av formen *Tälneskär* 70 har man måhända haft *telnen* på nät i tankarna — detta ord uttalas i vissa dialekter med *ä* —; namnet är emellertid ett av de många *Tärneskären*, vilka eljest bruka få behålla denna sin lätt-tolkade form oförvanskad. Samband med fisket *f i n n e s* tvärtom vid det namn som kortet återger med *Klubbholmen*; bygdeuttalet hänvisar på *Kupholmen* 'holmen där hummerkuporna läggas'.

Namn på träd och växter ha kanske föresvävat den som åstadkommit namnformerna *Rönn* 70 och *Slåbärs-holmen*. De rätta formerna vore *Röden* — berget är *rött* — och *Slubbersholmen* eller möjligen *Slubberbergs-holmen*, i vilket *slubber* är ett bohuslänskt ord med betydelsen 'slask, slafs, sörja, massa som avger ett sörplande läte'.

Då *Gunnarsholmen* på kortet fått heta *Gullmarsholmen* 75, har anledningen tydligen varit en association med den långt i söder belägna *Gullmarsfjorden* (*Gullmarn*) som borde ha legat rätt fjärran för den som haft öronen och tankarna med sig. Mycket ursäktligt är det däremot, att den både vars rätta form vore *Lyrbon* fått heta *Lyrö-båden*. Man är här beredd på ett namn på *-båden*. Hur skall då *Lyrbon*, vilket synes betyda 'den som bor på Lyr(ö)', förklaras? Det är fråga om en både på stort djup, och anledningen till namnet kan alltså ej vara, att

någon *lyrbo* stött på där. Utan tvivel är det "me't" som framkallat namnet. I detta "me" måste ha ingått någon bergtopp på Lyrö, och av formella skäl har man då särskilt skäl att tänka på någon av de båda höjder som kallas *Lyrebo tuvor*. *Lyrbon* är en kortform i st. f. *Lyrbobåden*.

Av andra vanställda namnformer som likväl tyckas hysa en innebörd må nämnas *Oxegrund* 74, vars rätta form i målet är *Boxegrund*, där förleden är ordet *boxer* 'byxor'; vidare *Brudkaren*, där det blott är *d* som stammar från upptecknaren men som likväl är tillräckligt att leda alldeles på villospår. Dialektformen *Bru-karen* skulle motsvaras av ett riksspråkligt *Bro-karen* (boh. *bru* betyder 'bro'); namnet är ett jämförelsenamn framkallat av utseendet. I namnen *Halungen* och *Bredungen*, som på kortet påträffas nära varandra i Paternoster, kan man tro sig ha med ett par av de här förut (s. 32) omnämnda namnen på *-unge* att göra. Men de rätta formerna på en karta vore nog *Hårdhögen* och *Bredhögen*; boh. *hal* (med "tjockt" *l*) svarar alldeles mot riksspråkets *hård*, och *-how*, såsom senare leden uttalas, är *hög*. Klints form *Breaugen* 1795 är mycket vederhäftigare än det nyare kortets. — Det s. 40 behandlade intressanta namnet *Drut* har på kortet fått den alls icke lika intressanta formen *Tuten*.

Särdeles dråplig är omstuvningen i de båda nordboh. namn som framträda i de rätt anspråksfulla formerna *Kungen* 75 och *Svearna* 74. Det första lyder på folkmun *Ku-ongen*; en *ku-ong*, sydboh. *kubonge* är en liten spiralvriden snäcka, sådana som man finner på stränderna och annorstädes. Det är närmast förvånande, att inte resultatet av uppsnyggningen blivit *Ko-ungen* (*ko* heter på bohuslänska *ku*). Men man anade väl ett en "ko-unge"

även i Bohuslän heter *kalv* — för resten hade man till påminnelse en holme *Kalven* strax i öster. Namnet *Svearna* har likalades ett helt alldagligt upphov; det rätta vore *Svadorna*, ty namnet är best. plur. av dialektens *sva(d)a* 'sluttande berghäll'.

Vid alla de nu nämnda felaktiga kortformerna frestas läsaren till association med kända ord. Det är just genom dessa associationsmöjligheter som formerna äro till direkt hinder för en riktig uppfattning. I mindre mån är detta fallet vid sådana former som alls icke synas ge någon mening. Till det slaget hör t. ex. *Kyrhäll* 70 i Paternoster. Uttalet är här i kortets form rätt noggrant återgivet — så när som på *-ll*, ty då dialektuttalet har "tjockt" *l*, bör detta återges med blott ett *l*; men man har tydligtvis trott att det var fråga om ordet *häll*. Namnet är emellertid det boh. *tjyrhæl* 'tjuderpåle', vilket här innebär en jämförelse, med utgångspunkt vare sig i utseendet eller i funktionen. *Duskär* torde vad förleden beträffar knappt heller locka till några tolkningsförsök. På orten uttalas namnet *Dugeskär*, vilket vore ett riksspråkligt *Duk(e)skär*, vars innebörd redan avhandlats (s. 33). — Det tämligen lättbegripliga *Eriken*, en förkortning av *Eriksbåden*, har vanställts till *Irken* 74, och en likartad förvanskning visar sig i kortets *Ilofven*, vars uttalsform är *Eloven*, som torde innehålla namnet *Elov* (i föreliggande fall knappast det boh. fågelnamnet *elov*, *ellov* o. d. 'labb'). — I kortets *Fuleräskär* 74 torde det vara svårt att upptäcka någon mening för den som ej är så förtrogen med målet att han kan se att dettas *fulerere* 'fågelrede, fågelbo' döljer sig däri. *Fågelredeskär* borde alltså skriftformen lyda. Kortets nuv. form ligger ju dock här rätt nära uttalsformen.

Och därmed föras vi över till en del fall, där kortets form i själva verket vittnar om ett ganska gott öra för det uttal som uppgivits på orten, men där dialektformen inte riktigt lämpar sig att i obearbetat skick figurera som kartform. I ett eller annat fall ledes även här läsarens tanke åt orätt håll, men då kan upptecknaren inte i samma mån som vid förut nämnda fall förebrås därför. Till belysning må följande exempel tjäna: *Aneskären*, som innehåller dialektens *an* 'and', *Oderholmar* 69, som till förled har målets form för *utter* — en vanligare form *otter* ingår exempelvis i *Otterhällan* i Göteborg och i det s. oo nämnda *Otterö*. Direkt mot bygdeuttalet svara likaledes skrivningarna *Grubbenskär* 74, *Ommen*, *Salen*, *Tågskären*, *Utryggarna*, vilka om de omsattes till riksspråk borde bli *Gråbenskär*, *Ugnen*, *Sadeln*, *Tåkskären*, *O-tryggarna*. I *gråben* igenkänna vi det vida spridda namnet på vargen, *ugnen* betecknar i detta fall sannolikt ett ställe där det kokar och sjuder, *sadel* användes här som annorstädes om sadelliknande klippbildning och *Otryggarna* betyder 'de otrygga, farliga'. *Tåk-* är stammen i boh. *tåga* 'dimma', med *g* svarande mot riksspråkligt *k* liksom i da. *taage*.

Ovan (s. 23) har namnet *Bärnin*, *Berlin* avslöjat sig som innehållande trädnamnet *barrlind* 'idegran'. På annat håll träffas skrivningen *Barlin*, och detta återger rätt noggrant uttalet; men den högspråkliga läsaren står säkerligen frågande inför det.

I somliga fall är dialektformen så förrädisk, att det kräves stor aktsamhet och vakenhet, stundom kunskap inte blott i dialekten utan rent av i fornspråket för att kunna ge den rätta skriftformen. Den som skriver *Blåbärsholmen* 73, då uttalet just lyder så, kan knappast — om han inte är ortnamnsforskare till yrket — klandras

för att han inte övertygat sig om huruvida det verkligen finns *blåbär* på holmen. Men hade han gjort sig detta besvär, hade han blott funnit berg; men detta är *blått berg* (mörk gnejs), och det är just detta som framkallat namnet *Blåbergs-holmen*. Fornspråkets rättledande betydelse kan belysas med de redan i annat sammanhang (s. 23) berörda *Källö*, *Källskär*. Då den ifrågavarande fågelns namn i fornspråket skrevs och uttalades *tjaldr*, böra vi skriva *Tjällö*, *Tjällskär*, så länge vi stava *tjäna*, *tjära* o. s. v. Det är ju inte heller anledning att genom stavning med *K-* direkt inbjuda till en oriktig tolkning.

I några fall finner man att ett namn på kortet fått behålla sin dialektala artikelform på *-a* i femininum i st. f. *-cn*: *Halla* 'hallen, hällen', *Råa* 'rån' d. v. s. båden som genom sin form och utsträckning liknar en *rå* (en stång); jfr s. 41 f.

Det torde vara tydligt att det fordras språklig fackkunskap för att kunna förläna namnen deras på kartor och kort lämpliga gestalt. Därmed är också sagt, att det är högst ursäktligt att de nuvarande sjökorten i förevarande hänseende äro så föga tillfredsställande som de äro. Litet strängare torde man kunna ha rätt att uttala sig om de rena slarvfelen, väl ock om den likgiltighet inför namnens behandling som kan iakttagas — denna likgiltighet var dock förklarlig, innan det mera allmänt hade insetts att våra namn äro kulturdokument från gångna tider, vilka skola bevaras i så vitt möjligt oförfalskat skick. Men den som förvärvat denna insikt måste kräva att så sker, i den mån som forskningen verkligen förmår tyda namnen och alltså fastslå vilka de rätta namnformerna äro. —

Detta rensningsarbete kan i vissa fall komma att beröra mer omfattande spörsmål. Jag tänker t. ex. på våra sjökorts praxis att i stor utsträckning förallmänliga artikellös form i vissa sammansatta namntyper; man skriver sålunda ofta *-holme*, *-holmar*, *-både* o. s. v. även där uttalet har *-holmen*, *-holmarna*, *-båden* o. s. v. Det synes mig rimligt att man här utgått från förhållanden på vissa orter. Men åtminstone delvis ha dessa misstolkats. Om man ute i Roslagsskären hör ett namn som slutar på *-holma*, *-stena*, så har man inte alltid insett att detta är dialektens bestämda pluralformer, vilka alltså motsvara riksspråkets *-holmarna*, *-stenarna*; det var vigast att genom tillsatsen av blott ett *-r* undvika den dialektala prägeln, och så blev resultatet *-holmar*, *-stenar*. Måhända ha sedan just sådana fall avgivit ett mönster. Och därför ha vi också på västkusten fått sådana artikellösa namn utan motsvarighet i det äkta uttalet.

Vid detta arbete på att få goda namnformer på våra sjökort måste alltså samarbete ske mellan vederbörande ämbetsverk och ortnamnsforskarna. Då fråga är om den bohuslänska skärgården, representeras dessa av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid härvarande högskola. Det skall villigt medges, att den på språkmännens sida fallande delen av uppgiften icke alltid är lätt, att överflyttningen till riksspråk av dialektformer ibland är en vanskelig och delikat sak. Det är nämligen stundom svårt att finna den namnform som på en gång står i kontakt med den äkta bygdemålsformen och kan gå som ett slags riksspråksform. På dessa svårigheter skall här ej närmare ingås. De få i alla händelser under inga omständigheter avhålla oss från att gripa verket an. Det är självklart att granskningen av de namn som vi här

sysslat med blott utgör en ganska ringa del av ett gransk-
ningsarbete som omfattar hela vårt lands kartnamn. Detta
arbete har ju sedan ett par decennier pågått i samband
med den vetenskapliga utforskningen av våra ortnamn
av skilda slag.

Namnregister.

Ackaren 30, 62
Almö 23
Altarholmen 25
Andskären 22
Anesbåden 57
Aneskären 66
Askaren 62
Asperö 23

Backeskär 28
Barlin(d) 23, 66
Barrlind(en) 23, 48
Bengten 32, 47, 48, 54
Berlin 23, 66
Betja(n) 62
Betjholmen 62
Blekeskärs ungar 32
Blinde båden 26
Blinningen 26
Blåbergsholmen 67
Blåbärsholmen 66
Blålandsbåden 35
Bockholmen 27
Bonden 36, 47, 57
Boxegrund 64
Brattön 26
Bredbåden 26
Bredhögen 64
Bredungen 64
Breulle 62
Bringelbärsholmen 24
Brokaren 64
Brudkaren 64
Bruelle 62
Bruneko 57
Brunosten 39

Brända holmen 30
Brända kullen 31
Brännvinsskåret 15
Brännö 30
Buskärsfluna 58
Bussarna 40
Buteljen 39
Byt(t)ebåden 29, 57
Bågar(e)holmarna 32
Bäckholmen 75
Bärby holme 32
Bärnin 23, 66
Barteln 32

De la Gardies både 34, 55
Den krokote 58
Den torre 26, 48, 58
Det gula skåret 27
Drut (Drud) 40, 64
Dukarna 33
Dukeskär 33, 65
Duskär 65
Dynan 40

Eli Bengtas bådar
Eloven 65
Engelsman 34
Eran 38
Erholmen 22
Eriken 65
Erik(e)s både 3

Faddern 34
Farholmarna 61
Fioleberget 33
Fiolebåden 33, 47

- Fjerpik 39
 Fjorbåden 33
 Fjordbåden 33
 Fjäderpigg 39
 Flaken 58
 Flateberg 46
 Fräknebon 34, 48
 Fuleräskär 65
 Furholmar 61
 Fågelredeskär 65
 Fånytta 62
 Fårholmen 62
 Fårnytta 62
 Fårö 62
 Fäjan 30

 Gallskär 22
 Galten 37
 Galterö 23
 Getbodskär 63
 Getryggen 39
 Glippebåden 35
 Godnäbba 15
 Gollungarna 26
 Grimsholmen 31
 Grinlebåden 57
 Grinnebåden 57
 Grubbenskär 66
 Grytan 40
 Grytebenen 40, 58
 Gråbenskär 66
 Grönlingen 62
 Grönskär 27
 Grösslingarna 24
 Grösslingen 62
 Grötehyttan 57
 Grötefatet 40, 57
 Grötö 24
 Gule Röd 27
 Gullfjällarna 17, 35, 48
 Gullmarsholmen 63
 Gulskär 27
 Gulskärs ungar 58
 Gunnars båt 41
 Gunnmarsholmen 63
 Gunnela 32, 47, 48
 Gyldenlövarna 34, 48

 Gyllegrenar 61
 Gyltegrenar 61
 Gylt(r)an 37
 Gåseskär 22
 Gåsö 22
 Gäddeboskär 62
 Gässlingen 38
 Gäven 15
 Gäveskär 15

 Haken 36
 Halla, -en 67
 Halungen 64
 Halvorsholmen 31
 Harholm 61
 Hasselö 23
 Havkusebåden 23
 Havrepåsarna 43, 47, 57, 58
 Herm(anö) 56, 57
 Herrön 28
 Hjälms 36
 Hjälmsö 57
 Holkeskåret 24
 Holket 24, 49
 Holländarna 34
 Holmen grå 27
 Horsbräckeskåret 57
 Hotteskär 32
 Humpen 35
 Håbåden 23
 Hålebåden 61
 Håmansbåden 57
 Hårdhögarna, -en 26, 64
 Hällebåden 61
 Hällsö 24
 Härholmen 61
 Härön 28
 Hässelviksbådarna 32
 Hässelviks skär 32

 Ilofven 65
 Ingegärdsholmen 31
 Irken 65

 Jemna 56
 Jensarna 32, 48, 61
 Jon 32

Jonsarna 61
 Jordhammars holmar 32
 Jyskorna 40
 Jönsarna 61

Kakelugnen 57
 Kalven 32, 65
 Kalvskinnet 39, 55
 Karls knopp 35
 Katten 37
 Kattepannan 39
 Keholmen 27
 Klockarebåden 34
 Klubbholmen 63
 Kläm(m)et 57
 Knarraren 30
 Knarren 30
 Knoppen 35
 Knotten 35
 Knösen 35
 Koljeskär 63
 Kolleskär 63
 Kopparnageln, -larna 40
 Koppholme flu 32
 Korsholmen 24
 Koön 27
 Kristians skäleplatsar 28
 Krokholmen 58
 Krossen 48
 Krossholmen 24
 Kråkan 38
 Kråkholmen 38
 Kungen 64
 Kuongen 64
 Kupholmen 63
 Kyrhäll 65
 Kyrkebåden 35, 54
 Kålfatet 57
 Kålhuvudet 39
 Källskär 23, 67
 Källö 23, 67
 Käsö 25
 Karingö 24
 Karingörat 38, 47
 Karsö 23
 Könsö 25
 Köttstycket 39, 47, 57

Lenas både 34, 55
 Lille God(e) 15, 26
 Limpan 39
 Lindholmen 23
 Loftet 55, 57, 58
 Logen 42
 Lusekullen 38
 Luseskär 38
 Lyrbon 63
 Lyr(ö) 57
 Lyröbåden 63
 Lyrö kalv 55

Makrillebåden 23
 Malaren 30
 Mathålet 14
 Matkullen 14, 15
 Matskär(en) 14, 15
 Medholmarna 29
 Mollö 38, 54
 Munken 43
 Munkens säng 43
 Munkholmarna 43
 Mågholmen 22
 Måvholmen 22
 Märren 37
 Mökelassen 42

Neptunus 34
 Nord-Bonden 37
 Nordre holmen 55
 Nös-Johannas kjortel 38, 57

Oderholmar 66
 Ommen 66
 Orskärs brytare 32
 Otryggarna 66
 Otterö 22, 66
 Oxegrund 64

Paternoster 43, 49, 54
 Pip(e)skäret 34, 56
 Plogjärnet 12, 42
 Potätebåden 34

Ralla té 44
 Ramneberget 22
 Ramsö 22

- Roland 58
 Ropareskåret 29, 50
 Ryggen 35
 Ryttaren 36, 47
 Ryttholmen 36
 Råa, Rån 67
 Råholmen 41
 Råö 41
 Rävns ungar 32
 Röd(en) 27, 48, 63
 Rönn 63
- Sadeln 66
 Sakriseknalten 34
 Salen 66
 Saltskav 41
 Saltö ungar 32
 Sandholmen 61
 Sillebåden 34
 Sittoppebåden 44
 Sju bröderna 37
 Skalkorgarna 41
 Skansen 16
 Skeden 40
 Skepploppebåden 32
 Skeppsholmsskär 58
 Skinnbroken 38
 Skinnfällan 39
 Skjut litet 45, 56
 Skomakaren 37
 Skomakarstolen 37
 Skottfri 26
 Skräddaren 37
 Skuteskär 28
 Skutholmen 28
 Skålholmen 61
 Skäddan 40, 49
 Skädder 40
 Skälebåden 28
 Skälekärven 41
 Skälholmen 61
 Slevarna 40
 Slåbärsholmen 63
 Slubber(berg)sholmen 63
 Slämman 30
 Smyghålet 29
 Smögen 29
- Smögholmarna 29
 Smörskär 14
 Smörstacken 14
 Snöholmarna 26
 Sockertoppen 39
 Son 37
 Staffansholmen 33
 Stattopparna 44
 Stavsundsholmen 33
 Stenungsön 32
 Stumpen 39
 Styrsö 20, 29
 Stålpannan 42
 Sundholmen 61
 Svadorna 65
 Svanholmen 22
 Svarten 27
 Svarte Röd 27
 Svarteskär 27, 58
 Svearna 64
 Svikhall 18
 Svinebåden 11, 35
 Syd-Bonden 36
 Sälkskär 22
 Sälsväpen 39
 Sämundholmen 31
 Söskär 27
- Tallrikarna 39
 Tenholmen 28
 Tenholme skär 32
 Tenskär 28
 Tjuderhöl 65
 Tjällskär 67
 Tjällö 67
 Tjörn 25, 54, 56
 Tjörne kalv 32
 Torrebåden 58
 Träskeberget 42, 46
 Tule klätt 34, 55
 Tuten 64
 Tuvebådarna 35
 Tvillingarna, -en 37
 Tågskären 66
 Tåkskären 66
 Tälneskär 63
 Tärnskär 57, 58, 63

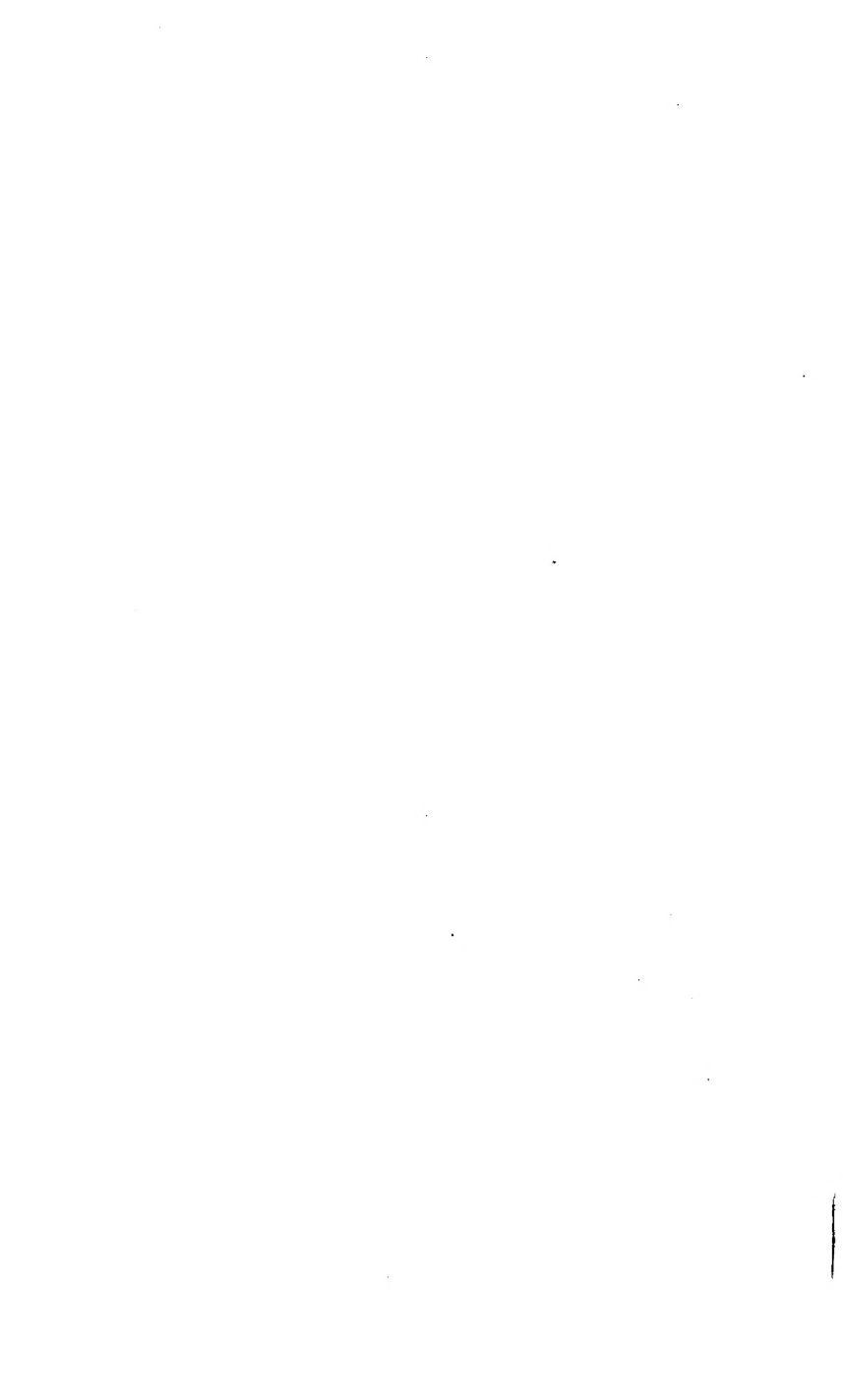
Uggleskäret 33, 49
Ugnen 57, 66
Ulkeflut 23
Ulle 31
Ulvesundsö 20
Utryggarna 66

Vadholmen 28
Valholmen 24
Valö 24
Vindö 25
Vinga 30
Vitarna 27
Viten 27
Vårholma 24

Väckopp(en) 44
Väderö 25
Väggen 35
Vällingeholmarna 31
Vällingseskär 31

Ällingarna 38
Ämterö 22, 54
Ängeln 15
Ängholmen 56
Ärholmen 22
Ärtebåden 39

Öckerö 23

3 1951 001 258 012 E

Utgivna på *Albert Bonniers* förlag.

- I. **Gustaf Cederschiöld**, Rytmens Trollmakt. Några bidrag till människans historia. 2: 50.
- II. **Otto Sylwan**, Den Moderna Pressen. Dess uppkomst o. utveckling intill våra dagar. 2: 25.
- III. **Erik Björkman**, Geoffrey Chaucer. Englands störste medeltida skald. 3: 75.
- IV. **Axel L. Romdahl**, Ur porträttmåleriets historia. Med 30 avbildningar av porträtt. 2: 50.
- V. **Otto Nordenskjöld**, Polarvärlden och dess grannländer. Med illustr. 3: 75.
- VI. **O. E. Lindberg**, Jobs-boken eller Lidandets problem på israelitisk mark. 2 kr.
- VII. **Axel Herrlin**, Minnet och dess pedagogiska problem. 2:a uppl. 7: 50.
- VIII. **Johan Vising**, Spanien och Portugal. Bilder från Iberiska halvön. 3: 75.
- IX. **Otto Sylwan**, Johan Henrik Kellgren. En översikt av hans levnad o. författarskap. 4: 25.
- X. **Gustaf F. Steffen**, Den materialistiska samhällsuppfattningens historia före Karl Marx. 6 kr.
- XI. **Malte Jacobsson**, Naturens lag. 4: 50.
- XII. **Otto Nordenskjöld**, Kolonisationen och naturfolken. 3: 50.
- XIII. **Johan Vising**, Den franska romantiken. 3: 75.
- XIV. **Rudolf Kjellén**, Världskrigets politiska problem. 3: 50.
- XV. **Otto Nordenskjöld**, Polarnaturen. 4: 75.
- XVI. **Otto Sylwan**, Oscar Patrick Sturzen-Becker. Hans levnad och författarskap. 7: 50.
- XVII. **Johan Vising**, Camões. Portugals nationalskald. 7: 50.
- XVIII. **Pontus Leander**, Det gamla Palestina i ljuset av moderna arkeologiska forskningar. 12 kr.